

Gezinsbenadering in de penitentiaire inrichting

Een onderzoek naar de geschiktheid van de vragenlijsten voor kinderen die zijn opgesteld om de effectiviteit van de gezinsbenadering binnen de penitentiaire inrichting Veenhuizen en Leeuwarden te meten.

(Dienst Justitiële Inrichtingen, 2018).

Opdrachtgever:	Lectoraat Verslavingskunde en Forensische Zorg
Praktijkbegeleider:	Simon Venema
Auteur:	Denise Ruben en Eunice Ehigiator
Studentnummer:	328019 en 330540
Datum:	7 januari 2019
Opleiding:	Toegepaste Psychologie
Naam afstudeerdocent:	Arne van den Bos

Gezinsbenadering in de penitentiare inrichting

Een onderzoek naar de geschiktheid van de vragenlijsten voor kinderen die zijn opgesteld om de effectiviteit van de gezinsbenadering binnen de penitentiare inrichting Veenhuizen en Leeuwarden te meten.

Opdrachtgever:	Lectoraat Verslavingskunde en Forensische Zorg
Praktijkbegeleider:	Simon Venema
Auteur:	Denise Ruben en Eunice Ehigiator
Studentnummer:	328019 en 330540
Datum:	7 januari 2019
Opleiding:	Toegepaste Psychologie
Naam afstudeerdocent:	Arne van den Bos

Voorwoord

Het volgende document is opgesteld om de bevindingen weer te geven die in ons afstudeeronderzoek naar voren zijn gekomen. Hierbij wordt er duidelijk gemaakt wat het theoretisch kader is, wat de hoofd- en deelvragen zijn, welke doelstelling er is en welke methodes er worden ingezet. Daarnaast worden de resultaten besproken en een conclusie gegeven. Dit document is bedoeld om inzicht te bieden in wat we dit halfjaar gedaan hebben en een product af te leveren die kan worden ingezet tijdens het verdere verloop van het onderzoek naar de gezinsbenadering. We willen Eric Blaauw, Simon Venema bedanken voor de samenwerking. Daarnaast willen we Arne van den Bos bedanken voor de samenwerking, steun en feedback. We hebben dit als zeer prettig ervaren. We hopen met dit onderzoek een bijdrage te leveren aan het onderzoek van het lectoraat.

Denise Ruben en Eunice Ehigiator
4^e jaars studenten Toegepaste Psychologie

Samenvatting

Dit onderzoek werd uitgevoerd in het kader van een afstudeerscriptie voor de opleiding Toegepaste Psychologie aan de Hanzehogeschool Groningen. De opdrachtgevers zijn Simon Venema en Eric Blaauw, vanuit het lectoraat Verslavingskunde en Forensische zorg. Na meerdere gesprekken met de opdrachtgevers is naar voren gekomen dat ze graag willen weten of de vragenlijsten en de TMSS praktisch inzetbaar zijn en wat de do's en don'ts zijn met betrekking tot het afnemen van deze meetinstrumenten bij kinderen met een gedetineerde vader.

Uit literatuuronderzoek komt naar voren dat er in Nederland elke dag zo'n 25.000 kinderen zijn met een ouder in detentie. De detentie van de ouders heeft invloed op de stabiliteit en ontwikkeling van de kinderen. Dit kan leiden tot schade bij het kind en eventueel crimineel gedrag bij het kind. In hoeverre dit tot uiting komt is afhankelijk van de betrokken risico- en beschermingsfactoren. Kinderen hebben allemaal hun eigen beleavingswereld en kunnen daardoor als individu verschillend reageren op bepaalde situaties. Er is door de jaren heen veel onderzoek gedaan naar gedetineerde ouders en de effecten daarvan op kind en omgeving. De intergenerationele overdracht van meerdere generaties is daarbij onderbelicht. Door het beperkte onderzoek met resultaten van goede kwaliteit is het moeilijk hier daadwerkelijk interventies op in te zetten. In PI Veenhuizen is geprobeerd hierop te interveniëren door middel van de gezinsbenadering. Deze wordt binnen het onderzoek naar de gezinsbenadering geëvalueerd door middel van bepaalde meetinstrumenten: Three Minute Speech Sample (TMSS) en vragenlijst.

Dit onderzoek gaat om de volgende hoofd- en deelvragen:

Hoofdvraag

Wat zijn valkuilen en succesfactoren van de meetinstrumenten die ingezet gaan worden bij het bevragen van kinderen van gedetineerden in het onderzoek naar de gezinsbenadering in PI Veenhuizen?

Deelvragen

Om antwoord te geven op de hoofdvraag worden er een aantal deelvragen geformuleerd:

- Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van afname van de meetinstrumenten?
- Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van de inhoud van de meetinstrumenten?
- Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van het benaderen van de doelgroep?

Hier is onderzoek naar gedaan door middel van interviews met experts en dataverzameling bij kinderen in dezelfde leeftijdsgroep als die binnen het onderzoek naar de gezinsbenadering. De TMSS is afgenomen en er is daarna gevraagd naar hoe ze de afname ervaren hebben. Daarnaast is de vragenlijst met de kinderen doorgenomen en zijn er vragen gesteld of ze de vragenlijst begrepen hebben.

Wat naar voren kwam, is dat de vragenlijst en de TMSS vooral geschikt zijn voor kinderen in de leeftijdsgroep 12 tot 18 jaar. De jongere kinderen waren niet in staat om de TMSS goed te volbrengen en het taalgebruik van de vragenlijst was niet passend voor de kinderen onder de 12 jaar. Experts gaven aan dat er meer nodig was om de meetinstrumenten heen. Hiermee werd bedoeld dat het van belang is om eerst een samenwerkingsrelatie aan te gaan, voordat naar gevoelige informatie wordt gevraagd. Ook gaven ze aan dat er moet worden aangesloten op de leeftijd en de daarbij passende ontwikkeling.

Een van de valkuilen van de meetinstrumenten op dit moment is de inhoud van de vragenlijst. Deze sluit niet aan op de verschillende leeftijdsgroepen. Daarnaast lijkt het niet te werken om dezelfde meetinstrument bij alle leeftijdsgroepen af te nemen.

Wat betreft de TMSS zijn er een aantal valkuilen te onderscheiden. De instructie, zoals deze nu beschreven is, is voor veel kinderen niet duidelijk. Daardoor weten ze niet goed wat ze moeten doen, waardoor er aanvullende instructies gegeven dienen te worden. Vanuit de experts werden vraagtekens gezet bij de hoeveelheid en kwaliteit van de informatie die verkregen kan worden met het direct beginnen met de TMSS. Uit de resultaten van de dataverzameling bij kinderen valt op te maken dat de kinderen niet in staat zijn om de drie minuten vol te praten. Een aantal kinderen zijn zelfs na extra aanmoediging niet in staat om meer te vertellen over hun vader. Niet alle kinderen gaan in op de band die ze met hun vader hebben of activiteiten die ze met hem ondernemen. Het doel van de TMSS is dat kinderen vrijuit kunnen praten, het is discutabel of dat op dit moment lukt met de TMSS en dan voornamelijk bij de kinderen onder de 12 jaar.

Summary

This study is executed in the context of a thesis for Toegepaste Psychologie at the Hanzehogeschool Groningen. The ordering party consists of Simon Venema and Eric Blaauw, from the lectoraat Verslavingskunde en Forensische zorg. After multiple conversations with the ordering party, it became clear that they wanted to know if the questionnaires and TMSS are applicable in practice and what the do's and don'ts are concerning the execution of the instruments with children with an incarcerated father.

Desk research shows that everyday in the Netherlands, there are about 25.000 children with an incarcerated parent. The incarceration of the parents influences the stability and development of the children. This can lead to damage to the child and maybe even criminal behaviour from the child itself. The extent to which this will come out is dependant on the risk- and protective factors. Children all have their own world in which they function and therefore tend to each react differently to certain situations. Through the years, there has been a lot of research about incarcerated parents and the effects of that on the child and their environment. The intergenerational transmission of multiple generations has been underexposed. Because of the limited research with results of good quality, it's difficult to create interventions to influence this. They tried to intervene on this subject in PI Veenhuizen, through the family approach. This approach is being evaluated through multiple tools: Three Minute Speech Sample (TMSS) and questionnaire.

This study deals with the following questions:

Main question:

What are the pitfalls and success factors of the tools that are going to be used for obtaining data from the children of the inmates in the study about the family approach in PI Veenhuizen?

Sub questions:

A few sub questions are formulated in order to answer the main question:

- What are the pitfalls and success factors when questioning children that participate in the family approach concerning the execution of the tools?
- What are the pitfalls and success factors when questioning children that participate in the family approach concerning the content of the tools?
- What are the pitfalls and success factors when questioning children that participate in the family approach concerning the approach of the target group?

The questions above are researched through interviews with experts and data collection with children in the same age group as the children within the study into the family approach. The TMSS has been taken with the children and the researchers asked them how they experienced it. Furthermore, the children were asked to look through the questionnaire and if they understand the questions.

What came forward, was that the questionnaire and TMSS are mostly suited for children in the age group of 12-18 years old. The younger children were not able to carry out the TMSS and the language use of the questionnaire was not suitable for children under the age of 12. The interviews with experts showed that the tools needed more body. That means that it's important to achieve a cooperative relationship, before questions are asked about sensitive information. They also said that it's necessary to fit with the age and the associated development. One of the pitfalls at this moment is the content of the questionnaire. The content is not suitable for the different age groups. Besides that, it doesn't seem possible to work with one tool for all age groups.

Concerning the TMSS, there are some pitfalls. The instruction, like it's described now, is not clear for a lot of the children. Because of that, the children don't know what they have to do, whereby it's needed to give additional instructions. From the experts' point of view, the quality and quantity of the information that is possible to be obtained by starting with the TMSS is questioned. The results from the data collection of the children make clear that extra stimulation is needed to make three minutes full. Even after stimulation, some children were not able to talk more about their father. Not all children give information about their bond with their father or the activities they do with him. The purpose of the TMSS is that children have the opportunity to talk about their father freely. It's disputable if that's possible with the TMSS at this moment, specifically by children under the age of 12.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	- 7 -
1.1. AANLEIDING VAN DE OPDRACHT	- 7 -
1.2. GEZINSBENADERING EN MEETINSTRUMENTEN	- 10 -
1.3. VRAAG VAN DE OPDRACHTGEVER	- 13 -
2. ONDERZOEKSVRAAG	- 14 -
2.1. DOELSTELLING	- 14 -
2.2. HOOFDVRAAG EN DEELVRAGEN	- 14 -
2.3. OMSCHRIJVING EN DEFINIËRING VAN (KERN)BEGRIPPEN	- 14 -
3. METHODISCHE EN ETHISCHE VERANTWOORDING	- 16 -
3.1. ONDERZOEKSOPZET EN METHODE	- 16 -
3.2. ETHISCHE ASPECTEN	- 19 -
4. RESULTATEN	- 21 -
4.1. RESULTATEN EXPERTS	- 21 -
4.2. RESULTATEN KINDEREN	- 23 -
5. CONCLUSIE	- 28 -
6. DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN	- 31 -
LITERATUURLIJST	- 34 -
BIJLAGEN	- 36 -
BIJLAGE 1: VRAGENLIJST EVALUATIE GEZINSBENADERING	- 36 -
BIJLAGE 2: TOPICLIJST	42
BIJLAGE 3: OBSERVATIEFORMULIER	46
BIJLAGE 4: ONTWIKKELINGSFASES	47
BIJLAGE 5: VRAGEN DIE PROBLEMEN OPLEVERDEN	48
BIJLAGE 6: LIJST MET DO'S EN DON'TS	50

1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding en relevantie van dit onderzoek beschreven. Het geeft een context waarin dit onderzoek wordt uitgevoerd en een vooruitzicht over wat er in dit verslag te vinden is.

1.1. Aanleiding van de opdracht

Het lectoraat Verslavingskunde en Forensische Zorg bestaat sinds 2016 en komt voort uit een samenwerking tussen de Hanzehogeschool en Verslavingszorg Noord Nederland (VNN). VNN zet zich in voor mensen die problemen ervaren met verslaving. Dit kunnen mensen zijn die zelf een verslaving hebben of hun naasten. VNN wil verslavingsproblemen niet alleen verminderen, maar ook proberen te voorkomen. In de missie van VNN wordt expliciet het doorbreken van transgenerationale overdracht van verslaving genoemd. Onderzoek naar de overdracht wordt gestimuleerd en binnen preventie en hulpverlening is er veel aandacht voor de naasten van de verslaafde. VNN is werkzaam in de drie noordelijke provincies Friesland, Groningen en Drenthe, en biedt zowel poliklinische als intramurale zorg. Verder verzorgt VNN trainingen gericht op zowel professionals als naasten en is VNN bereikbaar voor informatie en advies.

1.1.1. Kinderen van criminele ouders

Er wordt door wetenschappers geschat dat er in Nederland elke dag zo'n 25.000 kinderen zijn met een ouder in detentie. De detentie van de ouders heeft invloed op de stabiliteit en ontwikkeling van de kinderen (De kindermiddelen, 2017). Om te analyseren of kinderen in de voetstappen van vader zullen treden, komt de 'aangeboren' of 'aangeleerd' discussie weer naar voren. Crimineel gedrag wordt gedeeltelijk erfelijk overgedragen (Rutter, 2016). Als gekeken wordt naar de interactie tussen genen en omgeving bij crimineel gedrag van kinderen, kan een weergave worden gegeven van het percentage kinderen die zich schuldig maakt aan kleine criminaliteit, zo bleek uit een onderzoek van Bohman. In dit onderzoek kwam naar voren dat 40% van de kinderen met een biologische ouder met crimineel gedrag en een omgeving met criminele risico ervaringen zich schuldig maakt aan kleine criminaliteit, tegenover 12% van kinderen met biologische ouders met crimineel gedrag maar een omgeving zonder criminele risico ervaringen. (Rutter, 1999). Zoals eerder benoemd, kunnen criminele ouders en een omgeving met criminele risico ervaringen 'risicofactoren' genoemd worden. Er is uit onderzoek gebleken dat als een ouder gedetineerd wordt er vaak al problemen zijn in het gezin. Het kan hier gaan om verwaarlozing, mishandeling, armoede en een antisociale omgeving (Elzinga & Hissel, 2010). Niet alleen voor de detentie van een ouder maar ook tijdens een detentieperiode kunnen er risicofactoren ontstaan. In ontwikkelingspsychopathologie, waar het vertonen van crimineel gedrag deels onder valt, wordt vaak gesproken over risico- en beschermingsfactoren. Deze worden ook wel bedreigende en protectieve factoren genoemd. Er bestaat een wisselwerking tussen deze factoren, waarbij ze elkaar wederzijds beïnvloeden. Een risicofactor is een factor die de normale ontwikkeling van het kind negatief kan beïnvloeden. Een beschermingsfactor is een factor die de negatieve invloed op de ontwikkeling kan verminderen of opheffen (Rutter, 2016). Het wegvallen van een ouder kan een negatief invloed hebben op het kind doordat het kind schaamte- en schuldgevoelens kan ervaren maar ook omdat ze een ouder missen. Daarnaast kan een kind het moeilijk krijgen op school, of in zijn sociale omgeving, doordat hij sociaal kan worden uitgesloten door zijn omgeving als deze negatief reageren op de detentie van de ouder. Hierdoor ontstaat de kans dat kinderen met een ouder in detentie vaker antisociaal gedrag zullen vertonen en een verhoogde kans hebben om later zelf in de gevangenis te belanden. De kans dat een kind met een gedetineerde ouder last heeft van deze gevolgen kan afhankelijk zijn van de relatie

tussen ouder en kind, de leeftijd van het kind en de regels van de inrichting waar de gedetineerde ouder zich bevindt (Reef & Nieuwbeerta, 2016).

1.1.2. Belevingswereld kinderen

De ontwikkeling van kinderen wordt gekenmerkt door een wisselwerking tussen omgeving en genetische aanleg. Bij omgevingsfactoren kan gedacht worden aan meer dan alleen het directe netwerk om het kind heen. Het heeft ook te maken met leeftijdsgenoten, school, sportclubs, verschillende media en maatschappelijke normen en waarden. Daarnaast zijn ook de factoren uit het kind zelf van belang, denk hierbij aan bijvoorbeeld leeftijd, sekse, intelligentie en zelfbeeld. Dit alles leidt tot het vormen van de belevingswereld van het kind en het referentiekader vanuit waar het kind wel of niet bepaald gedrag gaat vertonen. Dit betekent dat, hoewel kinderen misschien hetzelfde meemaken, ze anders kunnen reageren, omdat ze unieke individuen zijn en hun eigen ervaringen meemaken of al hebben meegemaakt (Rigter, 2016).

1.1.3. Ontwikkelingspsychologie

Binnen de ontwikkelingspsychologie bestaan verschillende theorieën over ontwikkeling. Deze zijn onder te verdelen in verschillende perspectieven, namelijk het Psychodynamisch, Behavioristisch, Cognitief, Systemisch en Evolutionair perspectief. Daarbij is er niet één theorie die de beste is. Bij een vraagstuk over ontwikkeling kan vanuit verschillende perspectieven gekeken worden. Vanuit het psychodynamisch perspectief wordt ontwikkeling bijvoorbeeld benaderd vanuit het idee dat gedrag gemotiveerd wordt door innerlijke krachten, herinneringen en conflicten waarvan iemand zich niet of nauwelijks bewust van is en daarnaast weinig controle over heeft. Daarnaast gaat die theorie ervan uit dat onbewuste krachten bepalend zijn voor iemands gedrag en persoonlijkheid. Ook gaat het erom dat mensen gevormd en belemmerd worden door de samenleving en de bijbehorende cultuur. Vanuit het cognitieve perspectief wordt ontwikkeling benaderd vanuit processen die mensen de mogelijkheid geven om de wereld om hen heen te leren kennen, te begrijpen en erover na te kunnen denken. Het gaat hierbij om hoe mensen informatie verwerken en wat de invloed is van hun manier van denken en begrijpen op hun gedrag. De manier waarop kinderen reageren en zich aanpassen aan nieuwe informatie wordt verklaard door assimilatie (proces waarbij mensen nieuwe informatie interpreteren binnen hun huidige cognitieve ontwikkelingsstadium) en accommodatie (proces waarbij mensen nieuwe informatie interpreteren op nieuwe manieren en met nieuwe denkwijzen). Zo wordt er binnen dit perspectief ook gericht op de morele ontwikkeling. Kohlberg meent dat welk stadium van morele ontwikkeling een mens heeft bereikt is af te lezen aan de manier waarop ze reageren op bepaalde morele dilemma's. Deze reactie zou ook iets zeggen over het algemene niveau van cognitieve ontwikkeling. Hoewel de theorieën behorend bij deze perspectieven van elkaar verschillen en de fases anders indelen, staat het bij alle theorieën centraal dat mensen deze fases succesvol moeten afronden om tot een gezonde ontwikkeling te komen. Gebreken daarin kunnen leiden tot ontwikkelingsproblemen en / of afwijkend gedrag (Feldman, 2012). Er is dus voor te stellen dat kinderen in verschillende fases anders benaderd dienen te worden, omdat ze met andere ontwikkelingstaken bezig zijn.

1.1.4. Gesprekken met kinderen

Een vertekende factor bij het afnemen van vragenlijsten bij kinderen is dat de cognitieve ontwikkeling van kinderen per leeftijd kan verschillen. De woordenschat van kinderen blijft groeien. Kinderen blijven in een snel tempo nieuwe woorden leren. Een kind van 6 jaar heeft gemiddeld een vocabulaire van acht- tot veertienduizend woorden en tussen negen en elf jaar groeit die vocabulaire met ongeveer vijfduizend woorden (Feldman, 2012). De taalvaardigheid van kinderen tot tien jaar wordt dus nog gevormd. Tot die leeftijd zijn kinderen nog niet in staat om precies te formuleren wat ze bedoelen (Delfos, 2014). In gesprekken voeren met kinderen moet rekening gehouden

worden met de leeftijd. Tussen de leeftijden zit er verschil in metacommunicatie, vorm gesprek, verbaal begrip en non-verbale cues.

Bij kinderen van 4 tot 8 is het uitleggen van het gesprekskader belangrijk. Op deze leeftijd kent het kind de codes van gespreksvoering nog niet voldoende. Het kind moet weten dat de onderzoeker vragen stelt omdat hij of zij het zelf niet weet. Het gebruik maken van metacommunicatie zorgt er onder andere voor om het kind duidelijk te maken dat het gesprek goed verloopt, om het zelfvertrouwen van het kind te vergroten, en om het kind te laten weten dat wat hij of zij zegt effect heeft. Vanaf 8 jaar zijn de gesprekskaders voor de meeste kinderen duidelijk en is het voldoende om de aard van het gesprek en gesprekskader globaal uit te leggen. Hierbij is het nog wel belangrijk om goed gebruik te maken van metacommunicatie om de gewenste uitingen aan te moedigen en het zelfvertrouwen van het kind te bevorderen (Delfos, 2014).

In de leeftijd van 4 tot 8 is het belangrijk om spelen en praten te combineren. Omdat kinderen in die leeftijd sneller zijn afgeleid is het verstandig om korte gesprekjes van tien tot twintig minuten te voeren, afgewisseld met spel waardoor het geheel langer kan duren. Als het kind vermoeid oogt kan er doorgegaan worden met de activiteit en even gestopt worden met het gesprek om later weer verder te gaan. Met kinderen van 8 tot 12 kan er steeds langer gepraat worden en is het spel gedeelte minder belangrijk. Het gesprek kan al minimaal een half uur duren tot een uur. Het is hier nog wel van belang om moeilijke woorden uit te leggen maar dit zal steeds minder nodig zijn (Delfos, 2014).

1.1.5. Huidige interventies/onderzoek

Er is door de jaren heen veel onderzoek gedaan naar gedetineerde ouders en de effecten daarvan op kind en omgeving. De intergenerationele overdracht van meerdere generaties is daarbij onderbelicht. Er is weinig onderzoek gedaan naar de verandering van criminele levenslopen tussen generaties. Dit komt grotendeels door de eisen die gesteld worden aan de benodigde gegevens. Dit wil zeggen dat er longitudinale gegevens nodig zijn van zowel ouders als kinderen. Ook moeten niet veroordeelde ouders meegenomen worden in het onderzoek en moet het voor langere tijd lopen (Van de Weijer, Bijleveld & Blokland, 2014). Door het beperkte onderzoek met resultaten van goede kwaliteit is het moeilijk hier daadwerkelijk interventies op in te zetten.

Echter, zijn er al meerdere bestaande interventies. Dit kan gaan over het inzetten van jeugdzorg, tot kleinschaligere initiatieven. De effectiviteit hiervan is alleen niet altijd onderzocht, vooral niet op de lange termijn. In de databank van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) kunnen een aantal effectieve interventies gevonden worden. Hierbij wordt er wel vooral gericht op de kinderen zelf en niet op ouders. De interventies hebben als gemeenschappelijk doel preventie, waar anderen ook focussen op beperken van de schade. Maar een deel van de interventies betreft ook de gezinssituatie. Een van de interventies die dit wel doet, heet Forensische Ambulante Systeem Therapie (FAST) en is door het NJI als goed onderbouwd aangeschreven. Het is voor jongeren van 12 tot 18 jaar en het doel is om antisociaal en crimineel gedrag te verminderen in het heden en de kans op recidive in de toekomst te verkleinen. Hierbij wordt het gezinssysteem ook meegenomen en wordt gericht op het thuis blijven wonen van de jongere (Nederlands Jeugdinstituut, 2016).

Zoals hierboven benoemd wordt, zijn interventies vaak gericht op kind of op ouders. Hierbij wordt niet vaak de combinatie gemaakt. Dit wordt in de gezinsbenadering wel gedaan. Het kind staat hierin nog steeds centraal, maar het gehele netwerk wordt hierbij in beschouwing genomen. Hieronder wordt hier dieper op in gegaan.

1.2. Gezinsbenadering en meetinstrumenten

1.2.1. Gezinsbenadering

De opdracht is gericht op de penitentiaire inrichtingen (PI) Veenhuizen en Leeuwarden. In deze penitentiaire inrichtingen zijn ze gestart met de gezinsbenadering die geïnspireerd is door de 'Whole Family Approach' uit HMP Parc Prison in Bridgend, Wales (Clancy & Maguire, 2017). Het doel van de gezinsbenadering is het voorkomen van detentieschade bij kinderen van gedetineerde, het doorbreken van criminogene gezinssituaties, het terugdringen van recidive van de vader en het doorbreken van de transgenerationele overdracht van criminaliteit van vader op kind. De relatie tussen de gedetineerde en gezin staat hierbij centraal. Er zijn drie belangrijke elementen bij de gezinsbenadering waaronder kindvriendelijke bezoeken, uitgebreid hulpverleningsaanbod en gedetineerden die op een zogehete 'vadervleugel' zitten (dit is een aparte afdeling in de PI waar alleen de vaders zitten die meedoen aan de gezinsbenadering). Het belangrijkste element voor de kinderen van de gedetineerde vaders, is kindvriendelijke bezoeken. Er is gezorgd voor een gezinskamer en een kindvriendelijke algemene bezoekersruimte waar fysiek contact is toegestaan waardoor het mogelijk is voor kinderen om bijvoorbeeld bij hun vader op schoot te zitten als ze op bezoek zijn.

De gezinsbenadering heeft verschillende doelen, die gericht zijn op zowel vader als kind. In dit onderzoek wordt gericht op het kind. Uit de gesprekken met de opdrachtgever kwam naar voren dat in de gezinsbenadering het kind 'centraal' staat. Dit wil zeggen dat het vooral gericht is op het welzijn van het kind en daarbij ook het voorkomen van crimineel gedrag bij zowel vader als kind. Wanneer alle risico- en beschermfactoren in kaart worden gebracht, kan geprobeerd worden om hierop te interveniëren (Rigter, 2016). In feite is dit in de gezinsbenadering opgenomen en is de relatie tussen vader en kind als een belangrijke factor aangegeven. Om deze risico- en beschermingsfactoren in beeld te brengen is er voor dit onderzoek gekozen om een vragenlijst en Five Minute Speech Sample (FMSS) bij kinderen van gedetineerde vaders af te nemen. Met de vragenlijst wordt de relatie tussen kind en ouders in kaart gebracht en met de FMSS wordt de warmte van die relatie gemeten en vergeleken met die van vader. Daarmee wordt geprobeerd om de effectiviteit van de gezinsbenadering te evalueren.

Het onderzoek naar de gezinsbenadering staat op dit moment in de startblokken. Om er voor te zorgen dat de vragenlijst en de FMSS bij kinderen van gedetineerden zo goed mogelijk afgenomen kan worden is het van belang om te kijken naar de valkuilen en succesfactoren (van de vragenlijst en de FMSS) die komen kijken bij het bevragen van kinderen. In de volgende alinea's wordt er uitgelegd wat de FMSS en vragenlijst inhouden.

1.2.2. Five Minute Speech Samples (FMSS)

De five minute speech sample is vooral afkomstig uit de literatuur over volwassenenpsychiatrie en wordt over het algemeen gebruikt voor het beoordelen van de uitgesproken emotie van zorgverleners met betrekking tot een familielid met een psychische aandoening. In de afgelopen jaren wordt de Five minute speech sample steeds meer gebruikt in onderzoek met ouders en jonge kinderen (Band et al., 2016).

De FMSS wordt gecodeerd door middel van de family Affective Attitude Ratings Scale (FAARS). Dit is een meetinstrument die de attitudes en attributies meet van een respondent met betrekking tot een aangewezen persoon (in dit geval de gedetineerde vader van het kind) tijdens een vijf minuten durend spraaksample (FMSS) die wordt opgenomen. De aangewezen persoon waarover gepraat wordt is vaak een familielid met wie de respondent samenwoont maar een gezamenlijke verblijfplaats is niet een harde eis. Tijdens de FMSS wordt er aan de respondent gevraagd om de

gedachten en gevoelens met betrekking tot de aangewezen persoon en hun relatie met deze persoon uit te drukken zonder enige communicatie of vragen van de onderzoeker (Zie bijlage 1 vraag 1).

In de 'Manual for coding Five Minute Speech Samples (FMSS) using the Family Affective Attitude Rating Scale (FAARS)' wordt aangegeven dat er ook een Three Minute Speech Sample (TMSS) bij kinderen kan worden afgenomen in plaats van de FMSS.

De FAARS telt 5 categorieën waarop gescoord kan worden aan de hand van de afgenomen FMSS/TMSS. Dit betreft: Criticism, Warmth, Family Climate, Respondent Attributes en Characteristics of the Speech Sample.

Yelland en Daley (2009) hebben in hun onderzoek de FMSS aangeboden aan kinderen van 7 tot 11 jaar met betrekking tot hun broer of zus. De onderzoekers meldden dat de kinderen in deze leeftijdscategorie geen problemen hadden met de FMSS en dat deze kinderen minstens drie minuten lang spraken over hun broer of zus. Uit dit onderzoek blijkt dat als er bij de FMSS naar voren kwam dat een kind negatieve verklaringen gaf, dus een negatieve relatie vertoonde, de ingevulde gestandaardiseerde vragenlijsten aangaven dat er minder warmte en nabijheid naar voren komt en er meer conflict en rivaliteit is tussen broers en zussen. Dit geeft aan dat de FMSS dezelfde goede weergave geeft van de situatie als een vragenlijst.

Daarnaast heeft Sandberg et al. (2003) de FMSS/TMSS ook toegepast in een onderzoek. Sandberg et al. (2003) stelt dat de FMSS gemakkelijk toepasbaar is in een brede reeks onderzoeken doordat het beknopt is. De FMSS vereist echter wel dat de informant gedurende 5 minuten spreekt zonder onderbreking, dit kan nadelige gevolgen hebben. Ten eerste geven de onderzoekers aan dat veel mensen het onaangenaam vonden en de neiging hadden om te 'bevriezen'. Ten tweede geven de onderzoekers aan dat het niet goed in de gespreksstijl van een op een interviews past. De onderzoekers hebben een aangepaste versie ontwikkeld op basis van hetzelfde principe van het uitlokken van een vrije beschrijving zonder gerichte feedback, maar die verschilde in het toelaten van zeven specifieke vormen van niet-directieve aanmoedigen om de informanten te helpen bij het uitbreiden van de beschrijvingen (Sandberg et al., 2003).

1.2.3. Vragenlijst

Er zijn vragenlijsten opgesteld voor kind, vader, moeder en omgeving. In dit onderzoek wordt gericht op de vragenlijst voor het kind. De desbetreffende vragenlijst (Zie bijlage 1) is een vragenlijst die weer moet geven hoe kinderen denken over de relatie met zijn/haar ouders. Er worden vragen gesteld die een beeld moeten geven van de warmte die een kind uit tegenover zijn/haar ouders en het gezinsklimaat, en er zitten vragen in die een weergave moeten geven over het zelfbeeld van het kind. De vragenlijst is opgebouwd uit verschillende onderdelen van verschillende meetinstrumenten, o.a.:

- Five Minute Speech Sample (zie vorige alinea)
- CTC Attachment Scale (over vader en moeder)
- Inventory of Parent & Peer Attachment (over vader, moeder en peers)
- Strength & Difficulties Questionnaire
- Rosenberg Self Esteem Scale
- Directe vragen van Simon Venema over bezoek en contact met vader

Aan de hand van de five minute speech kunnen er scores worden gegeven die ook te maken hebben met de warmte die de ouders uiten tegenover zijn/haar kind, de mate van kritiek en uitspraken over het gezinsklimaat. De afgenomen vragenlijst bij kinderen wil de opdrachtgever vergelijken met de 5 minute speech die afgenomen wordt bij de ouders van het kind om te kijken of deze overeenkomen. Dit wordt gedaan om te kijken of de warmte die het kind uit over zijn ouders en ouders over kind overeenkomen en om te kijken of hier verandering in plaats vindt tijdens de gezinsbenadering. Deze vergelijking is nodig om te kunnen interveniëren en de situatie van het kind te optimaliseren.

De vragen die gesteld worden in de vragenlijst zijn persoonlijke vragen en gaan over de onderlinge relatie die het kind met zijn ouders heeft. Het kan lastig zijn voor kinderen om antwoord te geven op vragen zoals: "Ik had graag een andere vader/moeder gewild" of "Hoe leuk vind je het om bij je vader op bezoek te gaan?" etc. omdat er vaak een sterke verbondenheid is tussen ouders en kind, ook wel loyaliteit genoemd. Dit zorgt ervoor dat kinderen en ouders vaak voor elkaar op komen en elkaar hoe dan ook niet in een slecht daglicht willen zetten (Nieuwenbroek, zd.). De relatie van kinderen en hun ouders kan worden gekenmerkt door een goede evenwicht van geven en nemen, en van rechten en plichten. Loyaliteit valt uit te drukken in relationele waarden zoals gevoelens van trouw (NJI, zd.).

De loyaliteit tussen kinderen en ouders kan niet verbroken worden zonder schadelijke gevolgen. Kinderen zijn door en door loyaal aan hun ouders, ook al zitten de ouders in de gevangenis. Tienduizend kinderen waarvan jaarlijks de vader of moeder gedetineerd wordt, blijven loyaal. Dr. Martine Delfos, een bekende psycholoog die werkt met meervoudig getraumatiseerde kinderen, stelt dat kinderen zich het meest loyaal opstellen naar de ouders die hen in de steek laten. Ze zegt dat deze kinderen hun ouders 'verwennen' met loyaal gedrag om hen daarmee zo sterk mogelijk te maken. Hierdoor hopen ze dat hun ouders snel weer de leuke ouder van vroeger is (Dijkslag, 2010).

Naast dat kinderen loyaal zijn waardoor er een kans ontstaat dat ze een antwoord anders beantwoorden dan de realiteit, omdat ze hun ouders niet willen afvallen, bestaat er ook een kans dat kinderen sociaal wenselijk antwoorden.

Sociaal wenselijk antwoorden is een belangrijke bron van meetfouten bij het gebruiken van vragenlijsten. Vaak hebben mensen een goed gevoel voor wat als goed en als fout wordt bestempeld en wat dus sociaal wenselijk is. Dit betreft niet perse onwaarheden maar kunnen vooral onbewuste/subtiele processen zijn die hierbij een rol spelen (Brinkman, 2011). Kinderen hebben soms de neiging om zich beter voor te doen dan ze zich daadwerkelijk voelen. Om er voor te zorgen dat er zo min mogelijk sociaal wenselijk geantwoord wordt door de kinderen is het nodig om informatie te winnen om dit zoveel mogelijk te voorkomen.

1.3. Vraag van de opdrachtgever

De opdrachtgevers zijn Simon Venema en Eric Blaauw, vanuit het lectoraat Verslavingskunde en Forensische zorg. Na meerdere gesprekken met de opdrachtgevers is naar voren gekomen dat ze graag willen weten of de vragenlijsten en de TMSS praktisch inzetbaar zijn en wat de do's en don'ts zijn met betrekking tot het afnemen van deze meetinstrumenten bij kinderen met een gedetineerde vader.

Daarnaast hebben de opdrachtgevers aangegeven dat de bevindingen uit ons onderzoek gepresenteerd dient te worden op een symposium. Dit gaat in de vorm van een kleine pitch van 1 minuut in combinatie met een poster.

Tevens is door de opdrachtgever gevraagd om de overdracht naar nieuwe studenten te regelen die hierna een bijdrage gaan leveren aan het onderzoek naar de gezinsbenadering.

2. Onderzoeksvraag

Zoals eerder vermeld, wordt er onderzoek gedaan naar de gezinsbenadering in de PI Veenhuizen en Leeuwarden. De relatie tussen de gedetineerde en gezin staan hierbij centraal. In dit hoofdstuk staat weergegeven hoe dit onderzoek bijdraagt aan het onderzoek naar de gezinsbenadering. Aansluitend worden de hoofdvraag en deelvragen weergegeven.

2.1. Doelstelling

Met dit onderzoek wordt geprobeerd concrete aanbevelingen te ontwikkelen voor de bestaande vragenlijst en TMSS voor kinderen binnen het onderzoek naar de gezinsbenadering in de PI Veenhuizen. Hiermee wordt beoogd bij te dragen aan de evaluatie van deze gezinsbenadering en daarbij de ontwikkeling van de kinderen van criminele ouders te optimaliseren. Er worden aanbevelingen gedaan om een zo geschikt mogelijk meetinstrument neer te zetten die ingezet kan worden in het bevragen van de betrokken kinderen. Ook wordt hiermee geprobeerd een opzet te geven die door volgende studenten kan worden opgepakt en doorgezet.

2.2. Hoofdvraag en deelvragen

Om deze doelstelling te bereiken zijn de volgende hoofd- en deelvragen opgesteld:

Hoofdvraag

Wat zijn valkuilen en succesfactoren van de meetinstrumenten die ingezet gaan worden bij het bevragen van kinderen van gedetineerden in het onderzoek naar de gezinsbenadering in PI Veenhuizen?

Deelvragen

Om antwoord te geven op de hoofdvraag worden er een aantal deelvragen geformuleerd:

- Wat zijn valkuilen en succesfactoren op het gebied van afname van de meetinstrumenten?
- Wat zijn valkuilen en succesfactoren op het gebied van de inhoud van de meetinstrumenten?
- Wat zijn valkuilen en succesfactoren op het gebied van het benaderen van de doelgroep?

2.3. Omschrijving en definiëring van (kern)begrippen

(Onderzoek naar de) Gezinsbenadering: betreft het evalueren van de effectiviteit van de gezinsbenadering. In het onderzoek naar de gezinsbenadering wordt de hoofdvraag; "In welke mate is de Gezinsbenadering succesvol in het behalen van haar beoogde doelen?" beantwoord. Het doel van de gezinsbenadering is het voorkomen van detentieschade bij kinderen van de gedetineerde, het doorbreken van criminogene gezinssituaties, het terugdringen van recidive van de vader en het doorbreken van de transgenerationale overdracht van criminaliteit van vader op kind.

Meetinstrumenten: dit betreft de vragenlijst en de FMSS.

- **Vragenlijst:** dit betreft de vragenlijst Evaluatie Gezinsbenadering; Schriftelijke vragenlijst kind (Bijlage 1). Dit is de huidige versie van de vragenlijst en zal nog aangepast worden door Simon Venema.
- **FMSS/TMSS:** Dit betreft de Five Minute Speech Sample. Bij volwassenen duurt de FMSS 5 minuten. In die 5 minuten uitten ze, zonder onderbroken te worden en zonder enige communicatie van de onderzoeker, hun gedachten en gevoelens met betrekking tot een familielid en hun relatie met dit individu. In dit onderzoek betreft het kinderen die 3 minuten over hun gedetineerde vader praten. Dit wordt de **TMSS** genoemd.

Succesfactoren: betreffen factoren die van belang zijn om de vragenlijsten en de TMSS succesvol af te nemen.

Valkuilen: betreffen factoren die er voor kunnen zorgen dat de afname van de vragenlijst en de FMSS niet succesvol verlopen.

De doelgroep: betreft kinderen van (ex)gedetineerden die mee doen aan de gezinsbenadering van de PI Veenhuizen en Leeuwarden.

Afname: Dit betreft het afnemen van de vragenlijsten en de TMSS bij de doelgroep.

Inhoud: Dit betreft de vragen van de vragenlijst en de vraag en tijd bij het afnemen van de TMSS.

Benaderen: Dit betreft hoe, waar en wanneer de doelgroep benaderd kan worden om de vragenlijst en TMSS af te nemen.

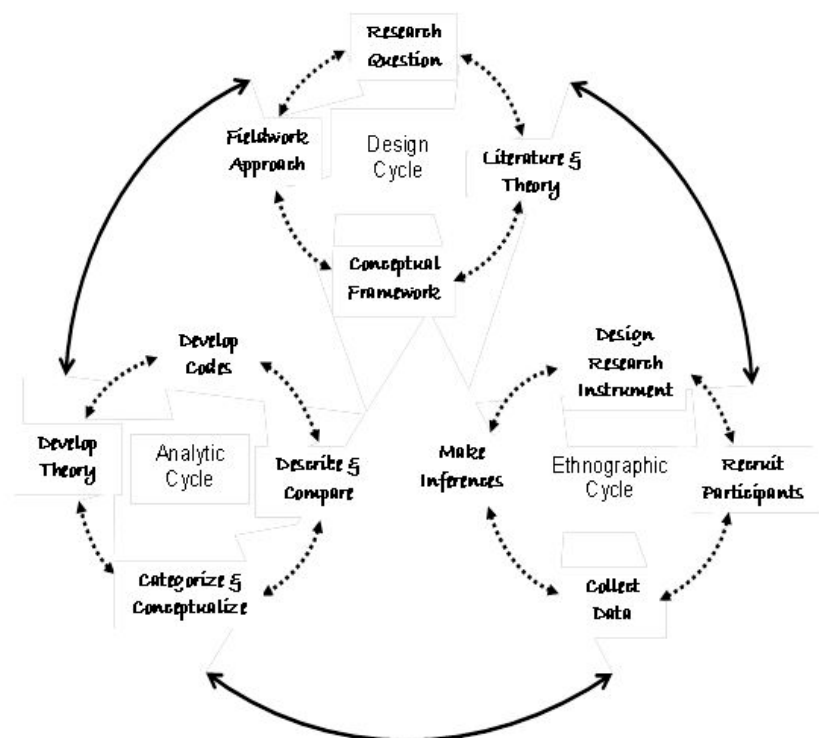
3. Methodische en ethische verantwoording

Dit onderzoek is een kwalitatief onderzoek. Dit houdt in dat er informatie verzameld is van een kleine groep kinderen en vanuit die gegevens een aanbeveling wordt gedaan. Er is literatuuronderzoek gedaan om een zo goed mogelijk beeld te krijgen welke factoren belangrijk zijn bij het afnemen van vragenlijsten en interviews bij kinderen in verschillende leeftijdscategorieën. Verder zijn er interviews met experts uitgevoerd. Vervolgens zijn deze factoren meegenomen bij het afnemen van de TMSS en gestructureerde vragenlijsten die afgenomen gaan worden bij kinderen van gedetineerden die mee doen aan de gezinsbenadering. De gegevens die uit dit onderzoek verkregen zijn, zijn meegenomen en verwerkt in het resultatenhoofdstuk. Uiteindelijk wordt er met de verkregen informatie een lijst met do's en don'ts opgesteld. Hierbij worden aanbevelingen gedaan over het opstellen en afnemen van vragenlijsten voor kinderen binnen het onderzoek naar de gezinsbenadering.

3.1. Onderzoekopzet en methode

Er is in dit onderzoek gewerkt met de Hutter-Hennink Qualitative Research Cycle. Deze cyclus is ondersteunend voor kwalitatief onderzoek en vormde de rode draad in dit onderzoek. Deze cyclus berust op een aantal verschillende stappen die richting geven aan het vormgeven van het onderzoek. De cyclus is hieronder weergegeven.

The Hutter-Hennink Qualitative Research Cycle (Qualitative Research Methods, Hennink, Hutter, Bailey, 2010)

Figuur 1: Hutter-Hennink Qualitative Research Cycle

Deze cyclus begint met de 'Design Cycle'. Deze bestaat uit vier verschillende componenten. Deze staan hierboven weergegeven. Deze stap is voorafgegaan aan het plan van aanpak en de opzet van het onderzoek. Dit legt zagezegd de basis voor de rest van het onderzoek, en zoals een cyclus beaamt kan er altijd terug gegaan worden naar deze fase. De tweede fase is 'Ethnographic Cycle'. Deze beschrijft hoe de data verzameld gaat worden en bij wie. In dit geval komt het methodehoofdstuk

naar voren. Hierin wordt beschreven hoe data verzameld wordt, bij wie en met welk instrument. De laatste cyclus is de 'Analytic Cycle'. Deze verwijst vooral naar de resultaten- en conclusiehoofdstukken in dit rapport. Hierbij wordt de data naast elkaar gelegd en gekeken naar verbanden en eventuele verschillen. Vanuit hier kan een conclusie getrokken worden en eventuele adviezen en aanbevelingen gedaan worden (Hennink & Hutter & Bailey, 2011).

Interviews

Om tot een advies te komen is er door middel van interviews informatie verzameld. Om te beginnen zijn er semigestructureerde interviews gehouden met experts. Deze komen uit verschillende kennisgebieden die betrekking hebben op dit onderzoek. Hierbij is een selectie gemaakt op de volgende kennisgebieden:

- met betrekking tot vragenlijsten en het afnemen daarvan,
- met betrekking tot ontwikkelingspsychologie en de leeftijdsgroep,
- met betrekking tot de problematiek.

Hiervoor is beroep gedaan op een expert op het gebied van test- en vragenlijsten en ontwikkelingspsychologie die werkzaam is aan de Hanzehogeschool Groningen, een expert op het gebied van ontwikkelingspsychologie eveneens werkzaam aan de Hanzehogeschool Groningen en een expert op het gebied van de problematiek die werkzaam is bij Verslavingszorg Noord Nederland. Met deze interviews is geprobeerd de informatie vanuit literatuuronderzoek aan te vullen, bijvoorbeeld over de factoren die belangrijk zijn bij het afnemen van vragenlijsten bij kinderen. Ook is het gericht op het verkrijgen van praktijkgerichte adviezen die kunnen worden ingezet en verwerkt. Hiervoor is een topiclijst opgesteld. Deze is weergegeven in bijlage 2.

TMSS

Als tweede manier van informatieverzameling is de TMSS afgenomen bij kinderen die niet deelnemen aan het onderzoek naar de gezinsbenadering. Daarbij is vooral gekeken naar hoe de kinderen de afname ervaren hebben. Ook is er geobserveerd naar non verbale cues van het kind. Dit is gedaan aan de hand van het observatieformulier in bijlage 3. Daarnaast is de gestructureerde vragenlijst doorgenomen met de kinderen. Daarbij is gekeken naar inhoud en uiterlijk van de vragenlijst. Er is gekeken of de kinderen het taalgebruik begrijpen en in staat zouden zijn om deze vragen te beantwoorden. Ook is gevraagd of er volgens de kinderen nog aanpassingen nodig zijn op de vragenlijst. Tijdens de afname van de meetinstrumenten is met twee mensen gewerkt. Eén van de onderzoekers nam de TMSS af en nam de vragenlijst door met de kinderen, en de andere deed observatie en maakte aantekeningen. Dit is gedaan om ook de non verbale tekenen vast te leggen. Daarnaast zijn de gesprekken opgenomen, om later te kunnen beluisteren.

Verzamelen van respondenten

De respondenten zijn kinderen in de leeftijd van 4 tot 18 jaar, omdat dit representatief is voor de kinderen die in PI Veenhuizen mee kunnen doen in de gezinsbenadering. Er worden daar wel eens uitzonderingen gemaakt voor kinderen die ouder zijn en er zullen ook kinderen jonger zijn dan deze grens. Kijkend naar de ontwikkelingsfasen van kinderen, werd verwacht dat kinderen onder de vier jaar niet in staat zijn om deel te nemen aan de afname van de meetinstrumenten (bijlage 4). Mede door dit en de vastgestelde leeftijdsgrens binnen de gezinsbenadering in PI Veenhuizen is gekozen voor deze leeftijdsgrens. Uiteindelijk hebben 11 respondenten meegedaan aan het onderzoek.

Naam (geslacht m/v)	Leeftijd	Naam (geslacht m/v)	Leeftijd
Kind 1 (V)	16	Kind 6 (V)	13
Kind 2 (V)	18	Kind 7 (M)	4
Kind 3: (V)	16	Kind 8 (M)	5
Kind 4: (V)	9	Kind 9 (V)	8
Kind 5: (V)	7	Kind 10 (M)	8
		Kind 11 (M)	5

De respondenten zijn verkregen door een oproep binnen het netwerk van de onderzoekers en er is altijd toestemming gevraagd aan de ouders voor dat de meetinstrumenten werden afgenomen. Om te kijken naar de praktische inzetbaarheid van de meetinstrumenten is gekeken naar verschillende leeftijden, omdat uit literatuur naar voren komt dat er tijdens verschillende ontwikkelingsfasen, verschillende aspecten en ontwikkelingsniveaus aan de orde zijn (Bijlage 4). De respondenten zijn ingedeeld in verschillende ontwikkelingsfasen om een zo duidelijk mogelijk beeld te schetsen. Deze indeling is gemaakt op basis van een indeling die in het boek *Ontwikkelingspsychologie* van Feldman (2012) is gemaakt en de indeling uit het boek 'Luister je wel naar mij?' (Delfos, 2014). Daarbij is rekening gehouden met verschillende ontwikkelingsfasen en de dingen en ontwikkelingsdoelen die per leeftijdsgroep aan de orde zijn. Er zitten kleine verschillen tussen de indelingen in deze boeken, uiteindelijk is gekozen om deze samen te voegen en is de volgende indeling ontstaan: 4-8 jaar, 8-12 jaar en 12-18 jaar. Verdere informatie hierover is te vinden in bijlage 4. Wanneer een van de onderzoekers bekend was met de respondent nam de andere onderzoeker de data af, om de ethische aspecten van onderzoek te waarborgen.

Deelvragen

Aan de hand van de deelvragen wordt de onderzoeksofzet toegelicht.

- ***Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van de afname van de meetinstrumenten?***

Om antwoord te kunnen geven op de deelvraag, zijn er eerst semigestructureerde interviews gehouden met experts. Hiervoor zijn de volgende topics aan de orde gekomen: doelgroep, ouder-kind relatie, vragenlijsten en gesprekken met kinderen (Bijlage 2). Er is gevraagd naar zaken die belangrijk zijn bij deze doelgroep. Er is bijvoorbeeld gevraagd naar waar je rekening mee moet houden bij kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 18 jaar, maar ook naar kinderen met deze problematiek. Daarnaast wordt er aan de experts informatie gevraagd over het praktische aspect van de vragenlijst. Hierbij is de invloed van loyaliteit naar ouders en sociale wenselijkheid meegenomen, en zijn praktische adviezen gevraagd hoe deze invloed verminderd kan worden.

Daarnaast is de TMSS afgenomen en zijn de vragen uit de vragenlijst besproken met de kinderen, en is hen gevraagd wat ze ervan vonden en hoe ze het ervaren hebben.

Op basis van het uitgevoerde literatuuronderzoek en de interviews is er gekeken of er aanpassingen of toevoegingen nodig zijn aan de afname van de vragenlijst. Tevens wordt beschreven wat bij verschillende leeftijden van belang is om op te letten, wat betreft het afnemen van en het introduceren van de vragenlijsten. Hierbij is een begeleidend document geschreven met een samenvatting van de bevindingen, welke ingezet kan worden bij het afnemen van de vragenlijsten.

- ***Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van de inhoud van de meetinstrumenten?***

Wederom wordt hier gebruik gemaakt van ongestructureerde interviews met experts. Hiervoor zijn de volgende topics aan de orde gekomen: doelgroep, ouder-kind relatie, vragenlijsten en gesprekken met kinderen (bijlage 2). Er wordt hierbij gevraagd naar verschillende aspecten wat betreft sociale wenselijkheid en hoe deze verminderd kan worden bij de inhoud en opbouw van de meetinstrumenten. De expert op het gebied van vragenlijsten is bevraagd naar het verminderen van sociale wenselijkheid bij vragenlijsten in het algemeen. Ook konden de experts op het gebied van ontwikkeling een licht werpen op in hoeverre kinderen in deze leeftijd gevoelig zijn voor sociaal wenselijk antwoorden. Deze deelvraag hangt gedeeltelijk samen met informatie over de band met de ouders. Hierbij is het van belang in hoeverre deze kinderen geneigd zijn sociaal wenselijk te antwoorden. De meetinstrumenten zijn voorgelegd aan de experts om uit te zoeken of er vragen waren die eventueel moeilijkheden op zou kunnen leveren. Deze konden dan geclusterd worden en indien nodig aangepast. Deze factoren kunnen vervolgens in de vragenlijst worden ingebouwd indien nodig, of worden opgenomen in het begeleidend document of aanbevelingen. Tevens is de kinderen gevraagd naar wat ze van de inhoud vonden. Omdat de kinderen alleen vanuit hun eigen perspectief

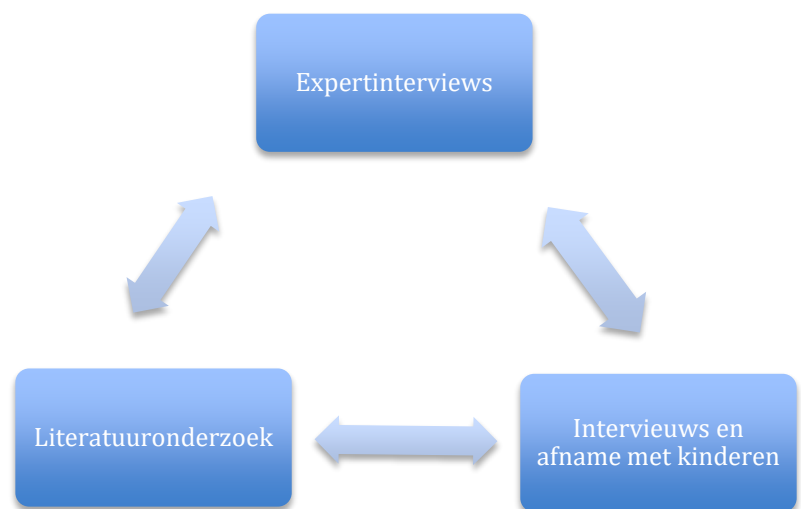
kunnen antwoorden, is hen alleen de vragenlijst die voor handen is voorgelegd. Daarbij is de kinderen gevraagd wat ze van de vragenlijst vinden en of ze alle vragen snappen en dus zouden kunnen beantwoorden. Naast de vragenlijst is de TMSS bij de kinderen afgenomen en is er gevraagd hoe ze dit hebben ervaren.

- ***Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van het benaderen van de doelgroep?***

Ook hier wordt gebruik gemaakt van ongestructureerde interviews met experts. Hiervoor zijn de volgende topics aan de orde gekomen: doelgroep, ouder-kind relatie, vragenlijsten en gesprekken met kinderen (Bijlage 2). Voor het beantwoorden van deze deelvraag wordt gebruik gemaakt van de expertise op het gebied van ontwikkeling en de problematiek. Er is vooral gekeken naar wat belangrijk is qua ontwikkelingsniveau en eventuele ontwikkelingsachterstanden, maar ook naar wat het kind nodig heeft om zo goed mogelijk deel te kunnen nemen aan de afname van de meetinstrumenten. Daarnaast is er gekeken naar de manier waarop de kinderen het beste benaderd kunnen worden.

Analyseren gegevens

Bij het interpreteren van de gegevens is steeds de link gelegd tussen literatuuronderzoek, expertinterviews en de afname en interviews met kinderen. De uitkomsten van de interviews zijn naast elkaar gelegd, geanonimiseerd en vergeleken met elkaar. Deze overeenkomsten en verschillen zijn geanalyseerd en verwerkt tot een lijst met valkuilen en succesfactoren. Op de achtergrond is steeds rekening gehouden met wat de opdrachtgever wil weten. Daarbij was de opdrachtgever vooral benieuwd naar de effectiviteit en praktisch inzetbaarheid van de TMSS. Daarbij is ervoor gekozen om in de resultaten weer te geven hoe lang er gesproken is en welke onderwerpen besproken zijn. Ook is weergegeven of er aanmoediging / stimulatie nodig was. Deze informatie geeft de opdrachtgever een kijkje in de uitvoering van de TMSS en eventuele valkuilen.

Figuur 2: Schematische weergave van het analyseren van gegevens

3.2. Ethische aspecten

Toegepaste psychologen dienen zich te houden aan de beroepscode die is opgesteld door de Nederlandse Beroepsvereniging voor Toegepaste Psychologie (NBTP). Hierin staan principes en richtlijnen voor het werk wat een Toegepast Psycholoog uitvoert. Deze beroepscode is doorgelezen en wordt gehanteerd bij het uitvoeren van dit onderzoek. Deze code kan dienen als inspiratiebron in hoe te handelen in situaties en kan gebruikt worden als leidraad voor professioneel handelen (Rothfus, 2015).

Een van de belangrijke dingen bij het doen van onderzoek is hoe de deelnemers van het onderzoek op een verantwoorde manier behandeld kunnen worden. Hierin is objectiviteit van belang. Bij het presenteren van de resultaten van dit onderzoek moet erop vertrouwd kunnen worden dat er

integer gehandeld is in het verzamelen van de gegevens die hiertoe geleid hebben. Zo mogen er niet meer gegevens verzameld worden dan nodig zijn voor het onderzoek. Er bestaan bepaalde basisprincipes bij wetenschappelijk onderzoek. Deze zijn: Zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, controleerbaarheid, onpartijdigheid en onafhankelijkheid (Rothfusz, 2015). Kort gezegd, er moet nauwkeurig gewerkt worden, het proces wordt vastgelegd en er moeten geen aanpassingen aan de resultaten gemaakt worden om een opdrachtgever of onderzoeker tevreden te stellen.

Ook zijn de autonomie, de privacy en het niet schaden van de proefpersoon van belang. Dit wil zeggen dat een proefpersoon op de hoogte is van waar het om gaat en altijd mag beslissen om niet mee te doen, er wordt vertrouwelijk omgegaan met informatie en het onderzoek mag geen schade aanrichten bij de proefpersoon (Rothfusz, 2015). Om dit tot stand te brengen is door de onderzoekers alleen gevraagd naar de informatie die bijdraagt aan het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Er worden in de rapportage geen namen genoemd om de anonimiteit van de deelnemers te waarborgen. Tevens wordt er rekening gehouden met de andere aspecten tijdens het introduceren van de vragenlijst, de afname en het verwerken van de verkregen gegevens. Omdat er gewerkt is met kinderen, is er vooraf toestemming gevraagd aan ouders. Deze zijn op de hoogte gebracht van de context en doel van het onderzoek.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de bevindingen uit de dataverzameling onder elkaar gezet. De resultaten zijn opgedeeld in twee onderdelen: expertinterviews en de dataverzameling bij kinderen. Bij de dataverzameling bij kinderen is er een indeling op de leeftijdscategorieën gemaakt, zoals eerder benoemd in dit verslag. Het gaat hierbij om de leeftijden 4-8 jaar, 8-12 jaar en 12-18 jaar. Om de anonimiteit te waarborgen is er voor gekozen om de kinderen een nummer te geven. Er zal gesproken worden over kind 1 t/m kind 11.

4.1. Resultaten experts

Expertinterviews 'Mag je daar over praten of is het taboe?'

Zoals in het Methodehoofdstuk beschreven is, is er met drie experts uit verschillende kennisgebieden gesproken. Daar zijn een aantal zaken uitgekomen die hieronder beschreven worden.

Instructie

Ten eerste wordt door alle drie de experts benoemd dat het van groot belang is om een duidelijke instructie te hebben bij het voeren van gesprekken en afnemen van meetinstrumenten bij kinderen. Dit is ook een grote factor bij het voorkomen van sociaal wenselijk antwoorden en de invloed van loyaliteit te verminderen. In deze instructie dient besproken te worden dat er geen goed of fout is, dat zij of hun ouder niet in de problemen komt en dat men alleen nieuwsgierig is naar gedachten en gevoelens van het kind. Daarbij wordt in feite het kind neergezet als expert. Deze instructie dient duidelijk te maken wat er van het kind verwacht wordt en wat het doel is. Daarnaast is het belangrijk om aan te geven wat er met de verkregen informatie wordt gedaan. Hierin verschilt het wel per leeftijd wat daarover gezegd dient te worden. Een kind van vier zal bijvoorbeeld minder gericht zijn op privacy dan een kind van 15.

Veiligheid

Tevens wordt benoemd dat het van belang is om een band/ platform op te bouwen met het kind. Het kind moet zich veilig voelen en zal waarschijnlijk niet snel aan een onbekend persoon dingen vertellen uit de privésfeer. Het is daarbij belangrijk om een veilige sfeer te creëren en je daarbij in te leven dat het best spannend en ingewikkeld kan zijn voor het kind. In de ogen van de experts zal het lastig zijn om de juiste informatie te verkrijgen zonder een opgebouwde samenwerkingsrelatie. Het is daarbij dus belangrijk dat er om de meetinstrumenten heen wordt gebouwd. Hiermee wordt bedoeld dat alleen het afnemen van de meetinstrument niet toereikend is. Het is belangrijk om daaromheen ook met het kind te werken, zodat deze de onderzoeker kan leren kennen en kan wennen aan deze persoon.

"Ik denk dat kinderen echt enorm dichtklappen, naar mijn idee als je gevoelige informatie wil krijgen. Kinderen hebben een erg groot loyaliteitsconflict. Het is belangrijk om eerst een relatie aan te gaan en dan op zoek te gaan naar meer openheid. Dus eerst gestructureerd en daarna meer open."

Daarnaast is het goed om kennis te hebben van de gezinsstructuur. Qua gezinsstructuur kan het variëren, van gezinnen die wel functioneren naar gezinnen die totaal niet functioneren. Het kind zit daarbij vaak in een spagaat. Als een kind in een gezin leeft waarbij niet over gevoelens wordt gepraat of waarbij sommige onderwerpen taboe zijn, kan dat invloed hebben op de manier waarop een kind gaat antwoorden.

"Hoe praat je daarover, mag je daarover praten of is het taboe? Het is goed om te laten weten dat het vooral gaat over hoe het voor hem of haar is. (...) Sommige kinderen zijn daar heel makkelijk in en dan beginnen ze gewoon te praten. Zeker tussen de 7 en de 12 zullen ze best wel denken van: wat moet je van me, wat is je doel, wat is je agenda? Dat kun je wel beïnvloeden door heel duidelijk te maken en eerst aandacht te besteden aan het platform. Vertel ook wat over jezelf, stel jezelf voor."

Door een samenwerkingsrelatie op te bouwen met het kind zou hier invloed op uitgeoefend kunnen worden.

Meetinstrumenten

De experts zetten vraagtekens bij het afnemen van de meetinstrumenten uit dit onderzoek bij jongere kinderen. Vanuit hun optiek is het bijna onmogelijk om één meetinstrument te ontwikkelen die voor alle leeftijden inzetbaar is. Het kan daarbij goed zijn om voor elke leeftijdsgroep een ander testbatterij te ontwerpen. Daarbij wordt verwezen naar het inzetten van creatieve werkvormen bij jongere kinderen. Een paar creatieve werkvormen die door de experts benoemd zijn, zijn de zin aanvul test, Familie relations test, spel therapie, het boek *creatief communiceren met kinderen* van Ben Baarda. Deze creatieve werkvormen laten het kind op zijn/ haar gemak voelen en zijn meer laagdrempelig. Naar hun idee is de vragenlijst wel af te nemen bij jongeren, oftewel kinderen in de leeftijd 12-18 jaar. Daarbij moet niet alleen gekeken worden naar leeftijd, maar ook naar het kind zelf en de ontwikkeling. Niet ieder kind is hetzelfde. Zo zou een kind van 8 meegeteld kunnen worden met de lagere leeftijdsgroep (4-8 jaar) of (8-12 jaar). Jongere kinderen hebben kaders nodig, waardoor een TMSS lastig zou kunnen zijn.

Aansluiten

Daarnaast is het vooral belangrijk om altijd te kijken naar wie je voor je hebt zitten. Zoals hierboven al benoemd wordt, is elk kind verschillend. En daarbij moet dus ook gekeken worden naar de factoren in en rondom het kind. Er is niet één juiste aanpak in het benaderen van een kind of het afnemen van meetinstrumenten. Alhoewel er wel aandachtspunten zijn, is het belangrijkste om aan te sluiten op het kind. Hiervoor zijn goede gespreksvaardigheden vereist en achtergrondkennis. Niet alleen om de meetinstrumenten af te nemen en de gesprekken te voeren, maar ook voor het signaleren van verbale en non verbale cues.

“Kinderen zijn ook heel erg geneigd om sociaal wenselijk te antwoorden richting de onderzoeker zo van: ik geef je wat je wilt horen. (...) Jonge kinderen zullen wel antwoord op de vragen geven, maar vaak begrijpen ze het niet. Ze proberen dan aan je af te lezen of het een goed antwoord is.”

Samenvattend, is het belangrijk om:

- een platform op te bouwen,
- goed te luisteren,
- te observeren hoe het kind erbij zit (en daarop aansluiten),
- vragen af te stemmen op de leeftijd,
- te signaleren wanneer het niet gaat / werkt,
- een samenwerkingsrelatie te creëren,
- een duidelijke instructie te geven,
- aan te sluiten op de leeftijd (qua taalgebruik, vraagstelling en werkvormen).

4.2. Resultaten kinderen

4 tot 8 jaar: 'mijn vader is een jongen'

In de leeftijdscategorie van 4 tot 8 jaar zijn er vier kinderen geïnterviewd. Alle interviews zijn bij de kinderen thuis afgenomen. Bij aankomst bij kind 11 gaf hij aan dat hij niet mee wou doen. Er is toen voor gekozen om zijn broer eerst te interviewen. Na dat zijn broer klaar was gaf hij aan dat hij echt niet wou. Hij vermeed oogcontact en durfde niet dichtbij te komen. Dit is meegenomen in de resultaten omdat het voor kan komen dat kinderen niet mee willen werken.

Instructie TMSS

Alle 3 de kinderen gaven na de tweede zin van de instructie van de TMSS (Bijlage 1, vraag 1) aan dat ze het niet snapten. Er is geprobeerd om de gehele instructie voor te lezen en de kinderen daarna de ruimte te geven om vragen te stellen. Na de instructie gaven de 3 kinderen aan dat ze het nog niet snapten. Er is toen besloten om de vraag als volgt te stellen: *"Kan je wat vertellen over jou en je vader?"* Alle 3 de kinderen waren zichtbaar aan het nadenken. Één van de kinderen, Kind 5, gaf aan dat ze niet veel kon vertellen en zei vervolgens: *"Het is een jongen."* Daarna was ze weer aan het nadenken en gaf ze aan dat ze het echt niet wist. Er is, zoals de instructie aangeeft, geprobeerd om 30 seconden stil te zijn om nog een reactie uit te lokken. Het kind begon tijdens die 30 seconden erg te zuchten en keek erg geïrriteerd. Er is er toen voor gekozen om te stoppen om het kind op haar gemak te stellen.

Kind 7 antwoorde op de vraag van de TMSS: *"Ik kan altijd doen wat ik wil. Ik kan tegen papa zeggen dat ik uh.. dat ik ja papa een beetje lief vindt ofzo."* Vervolgens begon hij weer erg na te denken en gaf aan dat hij het verder niet meer wist. Ook hij werd duidelijk geïrriteerd toen de onderzoeker niet reageerde. Het andere kind van 5 jaar kwam erg verlegen over doordat hij wegkeek en een beetje in elkaar dook. Hij had meer stimulatie nodig om vrijuit te praten. Hij kon alleen aangeven dat hij heeft gezwommen met papa. Omdat duidelijk te zien was dat hij zich ongemakkelijk voelde, is ervoor gekozen om te stoppen. Het was voor deze kinderen erg moeilijk om 3 minuten vrijuit te praten. Kind 11 wilde niet meedoen. Na het observeren van zijn gedrag en een gesprek met zijn moeder, leek het dat hij het eng vond om met onbekende mensen in gesprek te gaan.

Verloop TMSS

Om de praktische inzetbaarheid van de TMSS te onderzoeken is het van belang om te weten of een kind in staat is om antwoord te geven op de vraag van de TMSS, hoelang het kind dit kan doen, of hij aanmoediging/ stimulatie nodig heeft en wat zijn antwoord is. In de leeftijd van 4 tot 8 jaar staan de resultaten in tabel 1 weergegeven.

Respondent	Tijd gesproken	Stimulatie nodig	Besproken onderwerp(en)
Kind 5 – 7 jaar	1 minuut en 21 seconden	2 keer: ging weer hard nadenken maar kon niks meer vertellen.	Kenmerk vader
Kind 7 – 4 jaar	45 seconden	1 keer: gaf aan dat hij het echt niet meer weet.	Kenmerk vader
Kind 8 – 5 jaar	52 seconden	2 keer: Kon kort wat vertellen. Kon niks meer vertellen.	Activiteit met vader
Kind 11 – 5 jaar	-	-	-

Tabel 1: TMSS bij kinderen tot 8 jaar

Ervaren TMSS

Na het afnemen van de TMSS is kinderen gevraagd wat ze er van vonden om 3 minuten over hun vader te praten. Alle 3 de kinderen gaven aan dat ze het niet wisten. Vervolgens is er gevraagd of ze het te lang, te kort of precies goed vonden. Kind 5 gaf aan dat de 3 minuten te lang waren. Kind 7 gaf eerst aan dat het te kort was. Vervolgens gaf de onderzoeker aan dat hij nu 0:45 seconden wat over zijn vader heeft verteld en is er gevraagd of hij dan nog 2 minuten wat over zijn vader kon zeggen. Hierop werd geantwoord dat hij dat niet kon. Op de vraag: "Hoe vond je het om dit met een onbekend persoon te doen?", gaven alle 3 de kinderen aan dat ze het niet wisten.

Vragenlijst

Toen er aan de kinderen werd gevraagd wat ze van de vragenlijst vonden gaven 2 van de 3 kinderen aan dat die mooi was. Een van de kinderen gaf aan dat hij de smileys heel leuk vond.

Bij het doornemen van de vragen uit de vragenlijst kwam er bij kind 8 al gauw aan het licht dat hij het niet snapte. Bij veel zinnen gaf hij aan dat hij niet snapte wat het betekende. Bij het doornemen van de vragen met kind 7 werd al snel duidelijk dat hij niet snapte wat de bedoeling was. Hij herhaalde de onderzoeker wel door te zeggen: "*Wat ik niet snap moet ik zeggen en wat ik wel snap hoef ik niet te zeggen*". Toen er vervolgens werd gevraagd of hij de volgende zin snapte "Ik vertel mijn vader over mijn problemen" geeft hij als antwoord:

"Ik vraag altijd aan mijn mama, dat de kast kapot is dan ga ik duwen en dan gaat die weer terug. Hij kan als je als de gewoon papa gaat werken voor de kast dan gaat die veel werken."

Vervolgens vraagt de onderzoeker weer of hij kan vertellen of die de volgende zin begrijpt wordt er het volgende gezegd:

Onderzoeker: "*Kan je mij vertellen of je de volgende zin snapt? Praat je wel eens over je gevoelens en gedachten met je vader?*"

Kind 7: "*Veel langer als ik ga voetballen want ga veel voetballen*"

Onderzoeker: "*Kan je mij vertellen of je deze zin snapt? Ik schaam me of voel me stom als ik met mijn vader over problemen praat.*"

Kind 7: "*Soms kan je ook met dingen vliegen en opschuiven*"

Niet begrepen vragen

Het doornemen van de vragen met 2 van de 3 kinderen was geen gemakkelijke opgave. Zoals hiervoor genoemd weten ze de betekenis van veel woorden nog niet en vinden ze de vraagstelling moeilijk. Een van de kinderen is verlegen en durft niet te antwoorden. Een ander kind geeft aan de instructie te snappen, maar geeft alsnog antwoord op de vraag uit de vragenlijst zelf, in plaats van op de vraag of hij het snapt. Hij maakt daarbij veel gebruik van zijn fantasie.

Bij 1 van de 3 kinderen is het wel gelukt om de vragenlijst door te nemen. Kind 5 kon duidelijk aangeven wat ze wel en niet snapte. Als aan een volgend onderdeel werd begonnen, vroeg ze aan de onderzoeker of ze gewoon antwoord op de vraag moest geven of dat ze weer moest aangeven of ze het snapte. Ze kon goed aangeven wat ze niet snapte, dit deed ze door bijvoorbeeld te vragen wat het woord betekent of door het woord aan te wijzen en te zeggen dat ze het niet snapt. Bij de vraag "Heb je een goede band met je vader" vroeg ze: "*wat is band?*". Op de vraag "Mijn vader respecteert mijn gevoelens" gaf ze aan dat ze *Respecteert* en *gevoelens* niet snapt. Soms kwam er ook naar voren dat ze de vraag wel snapte maar dat ze hem anders interpreteert dan de bedoeling is.

Onderzoeker: "*Ik ben vaker boos of geïrriteerd dan mijn vrienden weten.*"

Kind 5: "*Ja, ik snap wat dat betekent.*"

Onderzoeker: "*Kan je mij dan uitleggen wat ze daar mee bedoelen?*"

Kind 5: "*Als ik bijvoorbeeld het niet vertel op school dat ik heel erg ruzie heb gehad met mijn zus, dan zeg ik niks en dan weten ze het ook niet.*"

Smileys

Alle 3 de kinderen gaven aan dat ze de smileys leuk vinden (Bijlage 1, vraag 5). Er is gevraagd of ze begrijpen wat de smileys betekenen. 2 van de 3 kinderen konden goed aangeven wat deze betekenen. 1 van de kinderen snapte de 2 uiterste maar gaf aan dat de middelste smiley ook betekent dat je het leuk vindt om bij je vader op bezoek te gaan. De andere twee gaven aan dat de middelste smiley betekent dat het tussen leuk en niet leuk in zit. Er wordt door 2 van de 3 kinderen ook aangegeven dat ze deze smiley vragen leuker vinden dan de andere vragen.

8-12 jaar: "Papa heeft een hond en ik kan er ook goed mee opschieten."

In deze leeftijdscategorie zijn 3 kinderen geïnterviewd. Geen van de respondenten kon de 3 minuten vol praten. Er is geprobeerd de instructies te volgen en stilte te laten vallen. Daarna is hun allemaal gevraagd of ze nog iets over hun vader konden vertellen. Geen van de kinderen kon daarna nog wat vertellen.

Instructie TMSS

Kind 9 had veel moeite met de instructie van de TMSS. Ze begreep nog steeds niet wat ze moest doen. Hierop moest aanvullend uitgelegd worden wat de bedoeling was. Alle drie de kinderen vonden 3 minuten dan ook te lang om over hun vader te vertellen. Ook benoemden ze dat ze allemaal niet wisten wat ze moesten vertellen. Kind 4: *"Ik weet niet zo goed wat ik moet vertellen, maar ehm nou als ik iets doe en mama zegt nee dat mag je niet doen dan mag ik het bij papa meestal wel"*.

Verloop TMSS

Respondent	Tijd gesproken	Stimulatie nodig	Besproken onderwerp(en)
Kind 4 – 9 jaar	1 minuut en 7 seconden	1 keer. Kon daarna niks meer vertellen	Kenmerken van vader
Kind 9 – 8 jaar	1 minuut	1 keer. Kon daarna niks meer vertellen	Wat voor activiteiten ze samen doen Wat ze van vader vindt
Kind 10 – 8 jaar	1 minuut en 12 seconden	1 keer. Kon daarna niks meer vertellen	Wat voor activiteiten ze samen doen

Tabel 2: TMSS bij kinderen van 8 tot 12 jaar

Ervaren TMSS

Alle drie maakten een nerveuze indruk aan het begin van de afname. Ze waren afwachtend, onrustig en zochten naar bevestiging. Ten slotte, vonden ze het alle drie moeilijk om te doen, omdat ze de onderzoekers niet kenden. Ze wisten niet zo goed te zeggen of ze het beter zouden kunnen met iemand die ze wel kenden. Kind 10 zei daarop: *"Was wel anders geweest met mama omdat ik haar ken en jullie niet"*.

Vragenlijst

De vragenlijst bevatte een aantal vragen die problemen opleverde. Er stonden een aantal woorden in de vragen, die de kinderen niet begrepen of niet konden uitleggen. Het betreft begrippen zoals respect, gedachten, gevoelens en evenwaardig. Naast dat de kinderen vonden dat er moeilijke begrippen in de vragen stonden, gaven ze ook aan dat sommige vragen onduidelijk zijn. Een van de kinderen, kind 9, benoemt dit ook door te zeggen dat de vraag onduidelijk is. Ze geeft bij een van de vragen ook aan: *"hoe ze het hebben neergezet begrijp ik niet helemaal."* Dit komt af en toe ook naar voren bij kind 4. Kind 4 geeft bij een van de vragen aan dat ze niet zou weten wat ze moet

antwoorden. De vraag luidt: “ik heb vaak hoofdpijn, buikpijn of ik ben misselijk.” Ze geeft aan dat ze weet wat er mee bedoeld wordt, maar dat ze niet weet wat ze moet antwoorden als ze vaak hoofdpijn heeft maar geen buikpijn. In Bijlage 5 is een overzicht te vinden van de vragen die niet werden begrepen en vragen die onduidelijk waren.

12 tot 18 jaar: “Hij is gewoon een beetje dom op een aantal sociale punten. Dat is ook de reden dat wij niet goed op kunnen schieten”

In deze leeftijdscategorie zijn de kinderen in staat met volle aandacht deel te nemen aan het gesprek. Ze maken oogcontact en zijn niet zo zeer op zoek naar bevestiging. Daarnaast hebben ze een woordenschat die het mogelijk maakt om antwoord te geven op de vragenlijst. Ze zijn in staat om vragen die gericht zijn op zelfreflectie uit te leggen en eventueel te beantwoorden.

Afname TMSS

Wat betreft de TMSS zijn er wel enkele verschillen aangetroffen. Geen van kinderen was in staat om de drie minuten vol te praten. Op een gegeven moment werd door iedereen aangegeven dat ze niks meer wisten te vertellen. Zelfs na een stilte of stimulatie (bijvoorbeeld “kun je nog meer vertellen over je vader?”) waren sommige kinderen niet in staat om verder te vertellen. De afname werd dan afgerond. Er werd over verschillende onderwerpen gepraat. Wat alle kinderen beschreven, was de band die ze met hun vader hadden. De een deed dit uitgebreider dan de ander.

Verloop TMSS

Respondent	Tijd gesproken	Stimulatie nodig?	Besproken onderwerp(en)
Kind 1 – 16 jaar	2 minuten en 36 seconden	1 keer. Kon daarna niks meer vertellen	Wat voor persoon vader is Wat voor band ze hebben Wat voor activiteiten ze samen doen Gevoelens naar vader toe
Kind 2 – 18 jaar	1 minuut en 40 seconden	3 keer. Kon daarna wel steeds wat vertellen.	Wat voor persoon vader is Wat voor band ze hebben
Kind 3 – 16 jaar	55 seconden	Niet.	Wat voor band ze hebben
Kind 6 – 13 jaar	2 minuten	1 keer. Kon daarna niks meer vertellen.	Wat voor persoon vader is Wat voor band ze hebben Hoe de gezinssamenstelling is Gevoelens naar vader toe

Tabel 3: TMSS bij kinderen van 12 tot 18 jaar

Ervaren TMSS

Alle vier gaven aan dat ze het lastig vonden om drie minuten over hun vader te praten. Hier waren echter wel uiteenlopende redenen voor. Er werd genoemd dat ze gewoon niet wist wat ze moest vertellen: “*Lastig wel, lastig wat je moet vertellen over je vader. 3 minuten was te lang.*”

Door twee kinderen werd genoemd dat het lastig was om te doen, omdat de band met hun vader niet goed was. Kind 1 legde dit uit als: “*Nou naja, ik kan opzich uren over hem praten en hoe stom ik het vind, dus ik dacht ik ga het ff een beetje globaal doen. Maar ik merkte op een gegeven moment wel dat ik zoiets had van: ja oké, hoe lang nog?*”.

Het doen van de TMSS met een onbekend was voor sommigen ongemakkelijk. Ze vonden het geen probleem om met een vreemde te praten, maar gaven wel aan dat ze meer zouden vertellen als ze iemand wat beter kenden of dat het lastig was om te vertellen, omdat ze de onderzoeker niet kenden. Het praten zonder onderbreking werd door drie van de vier als prettig ervaren. De ander had er nog niet zo goed over nagedacht wat ze ervan vond. Er werd door een van de kinderen

gezegd; “Nou dat was wel raar dat je eigenlijk tegen een soort van niemand te praten, maar het was ook wel fijn om in een stuk te kunnen doorpraten.”

Er werd aan de kinderen gevraagd hoe ze het vonden dat er niet gereageerd werd met non verbale bevestiging zoals oogcontact, knikken en verbaal volgen. Twee van de kinderen gaven aan dit een beetje raar te vinden. Ze wisten dat het erbij hoorde, maar toch zijn ze gewend aan een dialoog. Kind 1 vond het daarentegen wel prettig: “Ja naja ik was gewoon lekker in mijn kamer aan het rondkijken. Eigenlijk vond ik het helemaal niet erg. Ik vind het sowieso al moeilijk om te praten als mensen mij aankijken. Dus ik vond het eigenlijk wel prettig. Dat heb ik ook wel eens als ik met vriendinnen praat.”

Vragenlijst

Geen van de vier kinderen in deze categorie had moeilijkheden wat betreft de vragenlijst. Alle woorden en vragen waren duidelijk, evenals de antwoordmogelijkheden. Het uiterlijk van de vragenlijst werd goedgekeurd en als duidelijk gezien. Over het invullen van de vragenlijst werd veelal gezegd dat ze dat liever zelf zouden doen dan samen met iemand. Een van de 16-jarigen beargumenteerde dat als: “Ik zou het liever zelf invullen, omdat het over mijn gevoelens over iemand gaat.”

5. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt er antwoord gegeven op de onderzoeksvraag *‘Wat zijn valkuilen en succesfactoren van de meetinstrumenten die ingezet gaan worden bij het bevragen van kinderen van gedetineerden in het onderzoek naar de gezinsbenadering in PI Veenhuizen?’* Om antwoord te geven op de hoofdvraag zijn er drie deelvragen opgesteld: *‘Wat zijn valkuilen en succesfactoren op het gebied van afname van de meetinstrumenten?’*, *‘Wat zijn valkuilen en succesfactoren op het gebied van de inhoud van de meetinstrumenten?’* en *‘Wat zijn valkuilen en succesfactoren op het gebied van het benaderen van de doelgroep?’*

Het doel van dit onderzoek was om erachter te komen wat de valkuilen en succesfactoren zijn bij het afnemen van de meetinstrumenten die bij kinderen ingezet gaan worden in het onderzoek naar de gezinsbenadering in de PI van Veenhuizen. Er zijn door middel van Literatuuronderzoek, Expertinterviews en Dataverzameling bij kinderen een aantal valkuilen en succesfactoren naar voren gekomen.

Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van afname van de meetinstrumenten?

Voor het beantwoorden van deze vraag is gekeken naar literatuur, de interviews met experts en de dataverzameling bij kinderen. Hoe de meetinstrumenten nu zijn ingericht, zijn er duidelijke valkuilen te herkennen in hoe de kinderen reageren op de afname. Wat uit de expertinterviews komt, is dat het (vooral bij jonge kinderen) nodig is om een samenwerkingsrelatie op te bouwen. Deze relatie is essentieel voor het verkrijgen van informatie over het kind zelf en de personen om hen heen. Vooral nog is daar niet veel aandacht aan besteed. Bij de afname werd opgemerkt dat kinderen het lastig vonden om de TMSS te volbrengen met een vreemde. Dit was te zien aan hun houding en gedrag, maar kwam ook voort uit wat ze benoemden in het interview na de TMSS. Op de inhoud van de meetinstrument wordt hieronder dieper in gegaan, maar de factoren daarvan oefenen ook invloed uit op de afname. Er komt naar voren dat jonge kinderen een aantal woorden en de manier van vraagstelling niet begrijpen. Ze zouden hier dan ook geen waarheidsgetrouw antwoord op kunnen geven of ze zouden extra instructie nodig hebben om de vragen te begrijpen. Dit zou bij de kinderen frustratie op kunnen leveren. Bij de TMSS was dit zeker aan de orde. Vooral kinderen in de leeftijd van 4 -8 jaar raakten al de draad kwijt tijdens de instructie van de TMSS. Er kon daarbij gemerkt worden dat ze begonnen te zuchten en aandacht begonnen te verliezen. Dit kan invloed hebben gehad op de afname van de TMSS. Het is volgens de experts tijdens de afname belangrijk om te letten op signalen van het kind door goed te observeren en dus ook de afname af te breken als het niet werkt. Hiervoor zijn gespreksvaardigheden nodig die ook gericht zijn op het gesprekken voeren met kinderen. Voor de kinderen in de leeftijd van 12 – 18 jaar is het taalgebruik wel passend, maar blijven de andere punten staan. Het is daarbij nog steeds belangrijk een platform te bouwen, voordat er begonnen wordt aan de afname. Daarnaast is het juist van belang een duidelijke instructie te geven, omdat deze kinderen zich meer bewust zijn van zaken als privacy en eventuele gevolgen voor hun ouders.

Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van de inhoud van de meetinstrumenten?

Qua inhoud zijn er een aantal duidelijke valkuilen te herkennen. Ten eerste het taalgebruik. Er staan een aantal woorden in de vragenlijst die kinderen onder de 12 niet kennen of begrijpen. Daarbij komt, dat ze daardoor niet begrijpen wat van hen gevraagd wordt. Het taalgebruik van de instructie van de TMSS sluit ook niet aan op de kinderen in een jongere leeftijdsgroep. Er moest bij de kinderen in de leeftijd 4 tot 8 jaar een extra instructie gegeven worden om ze duidelijk te maken wat ze

moesten doen. Vanuit literatuur en de expertinterviews wordt naar voren gebracht dat er beter met creatieve werkvormen gewerkt kan worden bij de jongere kinderen. Daarnaast, dat het van meerwaarde kan zijn om er meer omheen te bouwen. Hiermee wordt bedoeld, dat er ruimte ingericht moet worden om het kind en zijn of haar gezinssysteem te leren kennen. Het is daarbij goed om een instructie bij te voegen, waarin aangegeven wordt wat er met de gegevens gebeurd en wat er van hen verwacht wordt in het kader van dit onderzoek.

Wat goed werkt uit de vragenlijst zijn de vragen met smileys. Jonge kinderen geven aan deze goed te begrijpen. De experts geven aan dat dit voor jonge kinderen een goede manier is om informatie te verkrijgen.

Wat zijn valkuilen en succesfactoren bij de bevraging van kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering op het gebied van het benaderen van de doelgroep?

Uit literatuuronderzoek komt naar voren dat kinderen hun eigen unieke belevingswereld hebben. In elke situatie rondom het kind zijn risico- en beschermingsfactoren te onderscheiden. Deze factoren zijn in verschillende categorieën in te delen, waaronder factoren uit het kind zelf, het gezinssysteem, de omgeving en invloeden van maatschappij en cultuur. Hoe het kind op een situatie reageert is gebaseerd op een wisselwerking tussen deze factoren. Daarbij is het dus belangrijk om het kind niet alleen te zien als een lid van de doelgroep, maar vooral als individu. De informatie over de doelgroep kan als ondersteunend kader worden gezien, maar het kind als individu is leidend. Door de experts wordt geadviseerd om af te stemmen op het kind dat voor je zit. Daarnaast is het voor kinderen belangrijk om te weten dat ze het niet fout kunnen doen en dat het vooral gaat om hoe het voor hen is en voelt. Anders gezegd, er moet sprake zijn van een veilige sfeer waarin het kind vrijuit kan praten. Dit zijn factoren die ingebouwd kunnen worden om sociale wenselijkheid en de invloed van loyaliteit naar de ouders te verminderen. Uit bovenstaande kan worden opgemaakt dat het voor de afname van de meetinstrumenten belangrijk is om in kaart te brengen in wat voor gezinssysteem een kind zich begeeft. Daarnaast is het belangrijk om te weten wat voor kind het is. Met deze informatie kan vervolgens rekening worden gehouden bij de afname van de meetinstrumenten en het analyseren ervan.

Hoofdvraag

Bovenstaande deelvragen leiden tot de hoofdvraag van dit onderzoek. Door bovenstaande informatie samen te voegen, kan antwoord gegeven worden op de volgende vraag:

Wat zijn valkuilen en succesfactoren van de meetinstrumenten die ingezet gaan worden bij het bevragen van kinderen van gedetineerden in het onderzoek naar de gezinsbenadering in PI Veenhuizen?

Een van de valkuilen van de meetinstrumenten op dit moment is de inhoud van de vragenlijst. Deze sluit niet aan op de verschillende leeftijdsgroepen. Daarnaast lijkt het niet te werken om dezelfde meetinstrument bij alle leeftijdsgroepen af te nemen. De meetinstrument lijkt vooral geschikt voor jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar. Wat een succesfactor is, is het aansluiten bij de leeftijd. Dit, door taalgebruik in te zetten dat passend is, maar ook qua benadering van het kind. Daarbij is het van belang om het kind als individu te beschouwen en daarnaar te handelen. Hiervoor is het noodzakelijk om niet alleen de meetinstrumenten af te nemen, maar daaromheen meer informatie in te winnen en tijd te nemen om een samenwerkingsrelatie op te bouwen.

Wat betreft de TMSS zijn er een aantal valkuilen te onderscheiden. De instructie, zoals deze nu beschreven is, is voor veel kinderen niet duidelijk. Daardoor weten ze niet goed wat ze moeten doen, waardoor er aanvullende instructies gegeven dienen te worden. Vanuit de experts werden vraagtekens gezet bij de hoeveelheid en kwaliteit van de informatie die verkregen kan worden met het direct beginnen met de TMSS. Uit de resultaten van de dataverzameling bij kinderen valt op te maken dat de kinderen niet in staat zijn om de drie minuten vol te praten. Een aantal kinderen zijn zelfs na extra aanmoediging niet in staat om meer te vertellen over hun vader. Niet alle kinderen

gaan in op de band die ze met hun vader hebben of activiteiten die ze met hem doen. Het doel van de TMSS is ook dat de kinderen vrijuit kunnen praten, maar het is wel van belang dat de informatie waarheidsgetrouw en bruikbaar is. Het is discutabel of dat op dit moment lukt met de TMSS en dan voornamelijk bij de kinderen onder de 12 jaar.

De TMSS en vragenlijst lijken wel geschikt voor de kinderen in de leeftijd 12-18 jaar. Deze kinderen geven aan de vragenlijst te begrijpen en te kunnen invullen. Daarnaast begrijpen ze de instructie die gegeven wordt aan het begin van de TMSS en zijn ze beter in staat de tijd te vullen.

6. Discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt de toegevoegde waarde van het onderzoek besproken en wordt de link gelegd met bestaande literatuur. Daarnaast worden op basis van het verloop van het onderzoek concrete aanbevelingen gedaan, die de opdrachtgever zou kunnen inzetten.

Dit onderzoek stond in het kader van de meetinstrumenten die ontworpen zijn om kinderen te bevragen binnen de evaluatie van de gezinsbenadering. Daarbij heeft dit onderzoek bijgedragen aan het evalueren van de praktische inzetbaarheid van de desbetreffende meetinstrumenten. Qua theoretisch kader is het geen nieuwe informatie en het onderzoek is vooral van toegevoegde waarde voor het onderzoek van de opdrachtgever. Waar het wel vernieuwend in is, is dat de TMSS nog niet veel is afgenomen bij kinderen en dan vooral niet over een ouder. Daarin biedt dit onderzoek een blik op wat te verwachten valt bij de afname van de TMSS.

Grotere steekproef

Om het onderzoek objectiever te maken en nog nauwkeurigere resultaten te verkrijgen, kan gekozen worden om een grotere steekproef te nemen. Daarbij, om ervoor te zorgen dat de verschillende leeftijdsgroepen een gelijk aantal respondenten bevat, zodat elke leeftijdsgroep evenveel gerepresenteerd wordt. Naast dat er een grotere groep gerepresenteerd wordt zou het dan ook mogelijk zijn om dit te generaliseren naar de populatie. Generaliseren naar de populatie is met dit onderzoek niet mogelijk omdat het per leeftijd een beperkt aantal kinderen betreft en er niet gekeken is naar het schoolniveau van het kind, wat invloed kan hebben op de taalontwikkeling.

Problematiek

Uit dit onderzoek komt naar voren dat leeftijd en het kind als individu belangrijke factoren zijn. Met deze factoren moet rekening gehouden worden tijdens de afname. Waar in dit onderzoek niet naar gekeken is, zijn kinderen in dezelfde situatie als de kinderen die deelnemen aan de gezinsbenadering. Voor vervolgonderzoek kan het van toegevoegde waarde zijn om hiernaar te kijken. Op basis van dit onderzoek kunnen geen uitspraken gedaan worden over hoe kinderen binnen die doelgroep reageren op de meetinstrumenten. De aanbevelingen die gedaan worden in dit onderzoek kunnen meegenomen worden in het verbeteren van de meetinstrumenten. Het kan daarbij goed zijn om deze daarna te testen met kinderen met dezelfde problematiek, maar die niet deelnemen aan de gezinsbenadering.

Leeftijdsgroepen

Met betrekking tot de TMSS is in dit onderzoek duidelijk aangegeven wat de valkuilen en succesfactoren zijn, evenals bij de vragenlijst. Deze meetinstrumenten kunnen op basis hiervan verder ontwikkeld en aangepast worden, zodat het passend is bij de verschillende leeftijdsgroepen. Uit het onderzoek blijkt dat het erg moeilijk is om één meetinstrument te ontwerpen voor alle leeftijden. Het huidige instrument is op basis van de bevindingen vooral geschikt voor kinderen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar. Daarbij zou een praktisch advies zijn om de doelgroep op te delen in leeftijdsgroepen, op basis van ontwikkelingspsychologie en andere literatuur en daarbij verschillende meetinstrumenten te ontwikkelen. Vanuit dit onderzoek werkte de indeling van 4 tot 8, 8 tot 12 en 12 tot 18 jaar goed. Deze driedeling is de meest werkbare indeling die rekening houdt met de verschillende ontwikkelingsfasen.

Afname

Bij het afnemen van de meetinstrumenten moet rekening gehouden worden met de leeftijd van de kinderen. Bij jongere kinderen kan gebruik gemaakt worden van creatieve werkvormen. Daarbij kan gedacht worden aan het maken van tekeningen, het spelen met kinderen en op basis daarvan een gesprek aangaan en werken met afbeeldingen. Er zijn hier al meetinstrumenten voor ontwikkeld. Daarbij kan gedacht worden aan de zin aanvul test, Familie relations test, spel therapie, het boek *creatief communiceren met kinderen* door Ben Baarda. Deze blijken volgens de experts effectief bij het bevragen van kinderen. Ook zou gekozen kunnen worden voor Video-interactiebegeleiding (VIB), dit is een methode die gebruikt wordt om de communicatie tussen ouders en kinderen te verbeteren. Er worden beeldfragmenten gemaakt van de interactie tussen ouder en kind. In de context van opvoedondersteuning worden deze beelden vervolgens teruggekeken en besproken met de opvoeder. Zo kan de opvoeder leren om de signalen van het kind te herkennen en hier goed op af te stemmen (Pactum, zd.). Ook zou hier informatie uit verkregen kunnen worden die iets zegt over de band tussen ouder en kind. Verder kan gekeken worden naar de concrete tips in bijlage 6.

Instructie

Op het gebied van de instructie van de TMSS kunnen er nog aanpassingen gemaakt worden die de afname ervan zouden kunnen verbeteren. De instructie is vrij lang, waardoor kinderen de draad kwijtraken en aan het einde van de instructie niet weten wat ze moeten doen. Dit is vooral het geval bij kinderen onder de 12 jaar. Daarbij is het advies om de instructie kort en duidelijk te houden en meer ruimte te geven voor eventuele uitleg en vragen. Het kind zal niet altijd zelf aangeven dat hij of zij het niet begrijpt, daarom is het van belang om te letten op de non-verbale houding. Het kan hierbij van belang zijn om te controleren of het kind weet wat de bedoeling is. Dit kan door het kind zelf te laten uitleggen wat het doel is.

In de instructie van de TMSS staat dat de onderzoeker 30 seconden stil moet zijn nadat het kind stil valt. In realiteit is dit niet altijd effectief en soms zelfs slecht voor de samenwerkingsrelatie, omdat het leidt tot irritatie bij het kind. Deze samenwerkingsrelatie is essentieel, blijkt uit dit onderzoek. Vooral bij jongere kinderen levert dit problemen op, omdat zij niet goed begrijpen waarom de stilte valt. Voor deze jonge kinderen is de TMSS een andere manier van communiceren dan dat ze gewend zijn. Kinderen boven de 12 zijn al beter in staat om de instructie eigen te maken en hebben minder moeite met de stiltes.

Netwerk

Om de testafname zo goed mogelijk te laten verlopen, wordt de aanbeveling gedaan om een constructie te ontwikkelen die de ruimte biedt om het kind en het gezinssysteem eromheen te leren kennen. Dit kan gedaan worden door middel van kennismakingsgesprekken met kind en ouders en het maken van een ecogram. Deze brengt niet alleen het sociale netwerk van het kind in kaart, maar ook de kwaliteit van de relaties. Het zorgt er voor dat je een duidelijke weergave hebt van potentiële hulpbronnen en de risico- en beschermingsfactoren in het netwerk. Het gaat daarbij niet alleen om familieleden maar ook om zorg- en dienstverleners, vrienden en kennissen (Kruijswijk et al., 2014).

Vraagstelling

Zoals hierboven benoemd, lijkt de vragenlijst in dit onderzoek geschikt voor kinderen van 12 tot 18 jaar. Om de vragenlijst te verbeteren kan nog goed gekeken worden naar de vraagstelling en het vermijden van meerdere vragen in één vraag. Zo staat er bijvoorbeeld een vraag in die gaat over een aantal lichamelijke klachten. Daarbij worden hoofdpijn, buikpijn en misselijkheid in dezelfde zin genoemd. Hierdoor kom je er als onderzoeker niet achter welke aan de orde is. Daarnaast kan een kind het anders opvatten dan bedoeld. Wanneer je meer dan één vraag tegelijk stelt, kan dat leiden

tot fouten, omdat je er niet zeker van kunt zijn wat het antwoord inhoudt (Brinkman, 2011). In bijlage 5 staat een lijst met vragen die problemen opleveren bij kinderen. Er staat aangegeven welke woorden ze niet begrepen en wanneer een vraag onduidelijk was. Door het taalgebruik af te stemmen op de leeftijdsgroepen vervallen een aantal vragen die moeilijkheden opleveren. Zo vallen woorden als respect, rekening houden met, evenwaardig en positieve houding vaak niet binnen de woordenschat van kinderen onder de 12 jaar. Bij vragen zoals: "Ik maak af waar ik mee bezig ben. Ik kan mijn aandacht er goed bijhouden." kunnen vraagtekens gezet worden bij wat je precies te weten komt. Er wordt namelijk gevraagd naar twee verschillende dingen die niet per se iets met elkaar te maken hebben. Het is aan te bevelen om de dubbelzinnige vragen zoals in het bovenstaande voorbeeld aan te passen.

Scoren TMSS

De TMSS wordt gescoord aan de hand van de *Manual for coding Five Minute Speech Samples using the Family Affective Attitude Rating Scale*. Bij het scoren van de TMSS wordt er gebruik gemaakt van 5 categorieën; Criticism, Warmth, Family Climate, Respondent Attributes en Characteristics of the Speech Sample. In de leeftijdscategorie van 4 tot 8 en 8 tot 12 is het moeilijk om de gegeven antwoorden te scoren. Vooral omdat de antwoorden vaak maar uit 1 zin bestaan. Dit onderzoek is niet gericht op de scoring van de instrumenten, maar het roept wel vraagtekens op in hoeverre deze antwoorden te scoren zijn. Het kan voor de opdrachtgever van belang zijn om dit verder te onderzoeken.

Loyaliteit

In gespreksvoering met kinderen is de loyaliteit die ze hebben ten opzichte van hun ouders een extra probleem. Dit is ook iets wat naar voren is gekomen tijdens de expertsinterview. De loyaliteit naar ouders is nog sterker als het gaat om gevoelige onderwerpen. Er werd door experts aangegeven dat je de loyaliteit en sociaal wenselijkheid kan verminderen door aan te geven dat er geen goed of fout is, dat zij of hun ouder niet in de problemen komt en dat men alleen nieuwsgierig is naar de gedachten en gevoelens van het kind. Hierbij moet wel rekening gehouden worden dat een kind hoe dan ook loyaal zal zijn aan zijn ouders, ondanks dat het kind bijvoorbeeld misbruikt of mishandeld is. Uit literatuur komt naar voren dat als een interviewer/hulpverlener de loyaliteit van een kind naar ouder aantast er gebrekkig contact zal ontstaan en zal blijven. In dit geval zal het kind niet zijn gevoelens durven te uiten omdat ze bang zijn dat dit gevolgen kan hebben voor zijn of haar ouders of de relatie tussen kind en ouder (Delfos, 2014). Tijdens dit onderzoek is de loyaliteit van kind naar ouder besproken met de experts maar niet met de kinderen. Er kan dus niet gezegd worden of er sprake was van sociaal wenselijk antwoorden of loyaliteit omdat de kinderen niet daadwerkelijk de vragenlijst hebben afgenomen. Dit is iets wat in vervolgonderzoek wel naar gekeken kan worden.

Omgeving

In dit onderzoek zijn de TMSS en vragenlijst bij de kinderen thuis afgenomen. Er moet tijdens vervolgonderzoek en bij het onderzoek naar de gezinsbenadering gekeken worden waar je de meetinstrumenten het beste kan afnemen. Een juiste omgeving is essentieel voor het creëren van een veilige sfeer. Als je dit bij een kind thuis doet kan dit fijn zijn voor het kind omdat het bekend is voor hem/haar. Mocht het nodig zijn dat de meetinstrument op een andere locatie afgenomen moet worden is het van belang dat het kind zich daar op zijn gemak voelt. Dit kan zoals eerder benoemd door eerst een band op te bouwen met het kind en door bij jonge kinderen ervoor te zorgen dat er speelmogelijkheden zijn.

Literatuurlijst

Band, R., Chadwick, E., Hickman, H., Barrowclough, C., & Wearden, A. (2016) Assessing the reliability of the five minute speech sample against the Campberwell family interview in a chronic fatigue syndrome sample. *Comprehensive Psychiatry*, 67(2016), 9 – 12.

Brinkman, J. (2011). *Cijfers Spreken. Overtuigen met onderzoek en statistiek*. Groningen/Houten: Noordhoff uitgevers bv.

Clancy, A., & Maguire, M. (2017). *Prisoners' children and families: Can the walls be 'invisible'?* *Evaluation of invisible Walls Wales*.

De kindermoebeudsmen (2017). *Zie je mij wel?* Geraadpleegd op 18 september 2018, van <https://www.dekindermoebeudsmen.nl/ul/cms/fck-uploaded/Kindermoebeudsmen-Ziejemijwel-kinderenmeteenouderindetentie-webversie.pdf>

Delfos, F. M. (2014). *Luister je wel naar mij?*. Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar. Uitgeverij SWP Amsterdam

Dienst Justitiële Inrichtingen. (2018, 13 maart). “#Humanitas heeft tbv project gezinsbenadering in PI Leeuwarden en PI Veenhuizen voorlichtingsfilmje 'Op bezoek bij papa in de gevangenis' gemaakt” [Twitter]. Geraadpleegd op 18 december 2018, van https://twitter.com/dji_detentie/status/973549280941178880.

Dijkslag, A. (2010). Papa zit in de gevangenis. *Kind & gezin*, 2010(3), 13.

Elzinga, M. & Hissel, S. (2010) kinderen van gedetineerde moeders. Een studie naar het gedrag en welbevinden van kinderen met een moeder in de gevangenis. *Tijdschrift voor criminologie*, 1, 52, p.38.

Feldman, R. S. (2012) *Ontwikkelings psychologie* (5^e ed.). Amsterdam, Nederland: Pearson Benelux.

Hennink, M., Hutter, I. & Bailey, A. (2011). *Qualitative Research Methods*. SAGE Publications Ltd: London

Kruijswijk, W., Van der Veer, M., Brink, C., Calis, B., Van de Maat, JW. & Redeker, I. (2014). *Aan de slag met sociale netwerken*. Geraadpleegd op 2 januari 2019, van <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Aan-de-slag-met-sociale-netwerken%20%5BMOV-2237000-1.1%5D.pdf>

Nederlands Jeugdinstituut (2016). *Forensische Ambulante Systeemtherapie (FAST)*. Geraadpleegd op 8 oktober 2018, van [https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Forensische-Ambulante-Systeem-Therapie-\(FAST\)](https://www.nji.nl/nl/Databank/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies/Forensische-Ambulante-Systeem-Therapie-(FAST))

Nieuwenbroek, A. (z.d.). *Faalangst en ouders*. Geraadpleegd op 20 september 2018, van <https://www.leraar24.nl/app/uploads/Faalangst-en-ouders.pdf>

NJI. (z.d). *D205: problemen in de loyaliteit van jeugdige aan ouder – classificatie jeugdproblemen*. Geraadpleegd op 1 oktober 2018, van <https://www.nji.nl/nl/Databank/Classificatie-Jeugdproblemen/D205-Problemen-in-de-loyaliteit-van-jeugdige-aan-ouder.html>

Pactum (z.d.) *Video-interactiebegeleiding (VIB)*. Geraadpleegd op 5 januari 2019, van <https://pactum.org/ons-aanbod/individuele-therapieen-behandelingen-en-trainingen/video-interactiebegeleiding-vib/>

Reef, J. & Nieuwberta, P. (2016). *‘De persoon van de verdachte vader: Gezinsomstandigheden van Nederlandse verdachte vaders’*. Sancties 2016/12, P. 204 en 207.

Rigter, J. (2016). *Handboek ontwikkelingspsychopathologie bij kinderen en jeugdigen*. Bussum: Coutinho.

Rotfusz, J. (2015). *Ethiek in de psychologie*. Amsterdam: Pearson Benelux BV.

Rutter, M. et al. (1999). De integratie van “nature” en “nurture”: implicaties van correlaties en interacties tussen individu en omgeving voor de ontwikkelingspsychopathologie. *Gezinstherapie wereldwijd. Een selectie uit de internationale vakliteratuur*, 10 (4), 376-429.

Sandberg, S., Rutter, M. & Järvi, J. (2003). *Brief measure of expressed emotion: internal consistency and stability over time*. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 12 (2003), pp.182-191, 10.1002/mpr.155

Van de Weijer, S.G.A., Bijleveld, C.C.J.H. & Blokland, A.A.J. (2014). The Intergenerational Transmission of Violent Offending. *The journal of family violence* 29 (2) 109-118. <https://doi-org.nlhhg.idm.oclc.org/10.1007/s10896-013-9565-2>

Yelland, I., Daley, D. (2009) *expressed emotion in children: Associations with sibling relationships*. *Child: Care, Health and Development*, 35 (2009), pp 568-577, 10.1111/j.1365-2214.2009.00958.x

Bijlagen

Bijlage 1: Vragenlijst Evaluatie Gezinsbenadering

Evaluatie Gezinsbenadering

Vragenlijst

Module: **kind**

1. Kun je me wat vertellen over...

“Graag zou ik je willen vragen om iets te vertellen over jou en je **moeder**. Kun je in je eigen woorden, zonder dat ik je onderbreek, iets vertellen over jouw gevoelens en gedachten over je **moeder**? Als ik je vraag te beginnen, dan zou ik willen vragen of je **drie/vijf minuten** kan blijven spreken over wat voor iemand je **moeder** is en hoe jullie met elkaar op kunnen schieten. Als je begint met spreken, dan zou ik het liefst geen vragen willen beantwoorden totdat de **drie/vijf minuten** om zijn. Heb je nog vragen voordat we beginnen?”

“Graag zou ik je willen vragen om iets te vertellen over jou en je **vader**. Kun je in je eigen woorden, zonder dat ik je onderbreek, iets vertellen over jouw gevoelens en gedachten over je **vader**? Als ik je vraag te beginnen, dan zou ik willen vragen of je **drie/vijf minuten** kan blijven spreken over wat voor iemand je **vader** is en hoe jullie met elkaar op kunnen schieten. Als je begint met spreken, dan zou ik het liefst geen vragen willen beantwoorden totdat de **drie/vijf minuten** om zijn. Heb je nog vragen voordat we beginnen?”

Instructies voor interviewer:

Zet de stopwatch en de opname aan.

Standaard respons op alle vragen: *“Alles wat jij denkt dat belangrijk zou zijn voor mij om te begrijpen hoe jij en je vader/moeder met elkaar kunnen opschieten.”*

Als er nog een paar minuten over zijn en de respondent is stil voor 30 seconden, maak dan de opmerking: *“kun je me nog iets vertellen over je vader/moeder voor een paar minuten?”*

2. Jij en je vader

1. De volgende vragen gaan over jou en je vader.

	NEE!	nee	ja	JA!
Heb je een goede band met je vader?	☐	☐	☐	☐
Praat je wel eens over gedachten en gevoelens met je vader?	☐	☐	☐	☐
Vind je het leuk om tijd met je vader door te brengen?	☐	☐	☐	☐

2. De volgende vragen gaan over jou en je vader. Kun je voor elk van deze stellingen aangeven in welke mate ze voor jou waar zijn?

	(bijna) nooit waar	niet vaak waar	soms	vaak waar	(bijna) altijd waar
Mijn vader respecteert mijn gevoelens	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had graag een andere vader gewild	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader accepteert me zoals ik ben	☐	☐	☐	☐	☐
Ik schaam me of voel me stom als ik met mijn vader over problemen praat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me vaak geïrriteerd of boos als mijn vader in de buurt is	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader heeft zijn eigen problemen. Daarom val ik hem niet lastig met de mijne	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vader helpt me om mijzelf beter te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertel mijn vader over mijn problemen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben boos op mijn vader	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg weinig aandacht van mijn vader	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik boos word om iets, dan probeert mijn vader mij te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn vader ziet dat mij iets dwarszit, dan vraagt hij me erover	☐	☐	☐	☐	☐

3. Jij en je moeder

3. De volgende vragen gaan over jou en je moeder.

	NEE!	nee	ja	JA!
Heb je een goede band met je moeder?	☐	☐	☐	☐
Praat je weleens over gedachten en gevoelens met je moeder?	☐	☐	☐	☐
Vind je het leuk om tijd met je moeder door te brengen?	☐	☐	☐	☐

4. De volgende vragen gaan over jou en je moeder. Kun je voor elk van deze stellingen aangeven in welke mate ze voor jou waar zijn?

	(bijna) nooit waar	niet vaak waar	soms	vaak waar	(bijna) altijd waar
Mijn moeder respecteert mijn gevoelens	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had graag een andere moeder gewild	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder accepteert me zoals ik ben	☐	☐	☐	☐	☐
Ik schaam me of voel me stom als ik met mijn moeder over problemen praat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me vaak geïrriteerd of boos als mijn moeder in de buurt is	☐	☐	☐	☐	☐

Mijn moeder heeft haar eigen problemen. Daarom val ik haar niet lastig met de mijne	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn moeder helpt me om mijzelf beter te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vertel mijn moeder over mijn problemen	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben boos op mijn moeder	☐	☐	☐	☐	☐
Ik krijg weinig aandacht van mijn moeder	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik boos word om iets, dan probeert mijn moeder mij te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
Als mijn moeder ziet dat mij iets dwarszit, dan vraagt ze me erover	☐	☐	☐	☐	☐

4. Jij en je vrienden

5.	De volgende vragen gaan over jou en je vrienden. Kun je voor elk van deze stellingen aangeven in welke mate ze voor jou waar zijn?				
	(bijna) nooit waar	niet vaak waar	soms	vaak waar	(bijna) altijd waar
Ik hoor graag mijn vrienden hun mening als ik me zorgen maak over iets	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me stom of schaam me als ik met mijn vrienden over problemen praat	☐	☐	☐	☐	☐
Ik had graag andere vrienden gewild	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vrienden moedigen me aan om over mijn problemen te praten	☐	☐	☐	☐	☐
Ik voel me alleen of anders wanneer ik samen met mijn vrienden ben	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vrienden luisteren naar wat ik te zeggen heb	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat mijn vrienden goede vrienden zijn	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik boos ben, dan proberen mijn vrienden mij te begrijpen	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vrienden geven om hoe ik me voel	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben veel vaker boos of geïrriteerd dan mijn vrienden weten	☐	☐	☐	☐	☐
Het lijkt alsof mijn vrienden vaak geïrriteerd met mij zijn zonder reden	☐	☐	☐	☐	☐
Ik praat met mijn vrienden over problemen en dingen die me dwarszitten	☐	☐	☐	☐	☐

5. Contact met je vader

6. Hoe leuk vind je het om bij je vader op bezoek te gaan? Kies de smiley die het best bij je past.

7. Hoe leuk vind je het om met je vader te bellen of te Skypen? Kies de smiley die het best bij je past.

6. Over jou

1. Wil je alsjeblieft bij iedere vraag een kruisje zetten in het vierkantje voor 'Niet waar', 'Een beetje waar' of 'Zeker waar'. Het is belangrijk dat je alle vragen zo goed mogelijk beantwoordt, ook als je niet helemaal zeker bent of als je de vraag raar vindt. Wil je alsjeblieft bij je antwoorden denken hoe dat bij jou de laatste zes maanden is geweest.

	Niet waar	Een beetje waar	Zeker waar
Ik probeer aardig te zijn tegen anderen. Ik houd rekening met hun gevoelens	☐	☐	☐
Ik ben rusteloos, ik kan niet lang stilzitten	☐	☐	☐
Ik heb vaak hoofdpijn, buikpijn of ik ben misselijk	☐	☐	☐
Ik deel gemakkelijk met anderen (snoep, speelgoed, potloden, enz.)	☐	☐	☐
Ik word erg boos en word vaak driftig	☐	☐	☐
Ik ben nogal op mijzelf. Ik speel meestal alleen of bemoei mij niet met anderen	☐	☐	☐
Ik doe meestal wat me wordt opgedragen	☐	☐	☐
Ik pieker veel	☐	☐	☐
Ik help iemand die zich heeft bezeerd, van streek	☐	☐	☐

is of zich ziek voelt			
Ik zit constant te wiebelen of te friemelen	☐	☐	☐
Ik heb minstens één goede vriend of vriendin	☐	☐	☐
Ik vecht vaak. Het lukt mij andere mensen te laten doen wat ik wil	☐	☐	☐
Ik ben vaak ongelukkig, in de put of in tranen	☐	☐	☐
Andere jongeren van mijn leeftijd vinden mij over het algemeen aardig	☐	☐	☐
Ik ben snel afgeleid, ik vind het moeilijk om me te concentreren	☐	☐	☐
Ik ben zenuwachtig in nieuwe situaties. Ik verlies makkelijk mijn zelfvertrouwen	☐	☐	☐
Ik ben aardig tegen jongere kinderen	☐	☐	☐
Ik word er vaak van beschuldigd dat ik lieg of bedrieg	☐	☐	☐
Andere kinderen of jongeren pesten of treiteren mij	☐	☐	☐
Ik bied vaak anderen aan hun te helpen (ouders, leerkrachten, kinderen)	☐	☐	☐
Ik denk na voor ik iets doe	☐	☐	☐
Ik neem dingen weg die niet van mij zijn thuis, op school of op andere plaatsen	☐	☐	☐
Ik kan beter met volwassenen opschieten dan met jongeren van mijn leeftijd	☐	☐	☐
Ik ben voor heel veel dingen bang, ik ben snel angstig	☐	☐	☐
Ik maak af waar ik mee bezig ben. Ik kan mijn aandacht er goed bij houden	☐	☐	☐

9.

Hieronder volgt een lijst met uitspraken over hoe jij je voelt over jezelf. Kun je aangeven hoe sterk je het met deze uitspraken eens bent?

	helemaal mee eens	eens	oneens	helemaal mee oneens
Over het algemeen ben ik tevreden met mezelf	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat ik een aantal goede kwaliteiten heb	☐	☐	☐	☐
Ik ben in staat dingen even goed te doen als de meeste andere mensen	☐	☐	☐	☐
Ik heb het gevoel dat ik een waardevol iemand ben, minstens evenwaardig aan anderen	☐	☐	☐	☐
Ik neem een positieve houding aan ten opzichte van mezelf	☐	☐	☐	☐

Bijlage 2: Topiclijst

Interviewschema doelgroep

- *Benoem aanleiding van het gesprek en geef eigen rol en deskundigheid aan.
→ Hanzehogeschool, TP, Scriptie over vragenlijst binnen het onderzoek naar de gezinsbenadering binnen de penitentiaire inrichting.*
- *Benoem het doel van het gesprek
→ Doel:*
- *Benoem de duur van het gesprek en op welke wijze je het gesprek wil voeren*
- *Topics bespreken en het verband per topic met de hoofdvraag*

<u>Topic</u>	<u>Subtopic</u>
Doelgroep	• Cognitieve ontwikkeling • Sociale ontwikkeling • Problematiek • Belangrijke factoren • Doorvragen Voorbeeldvragen: - Wat zijn belangrijke factoren waar je op moet letten bij het bevragen van kinderen in deze leeftijd? - Welke factoren moet op gelet worden, met betrekking tot de cognitieve ontwikkeling van kinderen in deze leeftijdsgroep? - Welke factoren moet op gelet worden, met betrekking tot de sociale ontwikkeling van kinderen in deze leeftijdsgroep? - Welke factoren moet op gelet worden, met betrekking kinderen binnen deze problematiek?

Ruimte voor aantekeningen:

Ouder – kind relatie	• Invloed detentie van een ouder • Risico- en beschermingsfactoren • Effect veiligheidsgevoel • Doorvragen Voorbeeldvragen: - In hoeverre oefent de band tussen ouder en kind invloed uit op resultaten? - Wat is de invloed van detentie op het kind? - Hoe werkt loyaliteit binnen de ouder – kind relatie? - Op welke manier oefent deze loyaliteit invloed op de antwoorden die kinderen geven? - Hoe kan de invloed van deze loyaliteit geminimaliseerd worden?
<i>Ruimte voor aantekeningen:</i>	
Gesprekken met kinderen	• Voeren van interviews • Valkuilen • Succesfactoren • Doorvragen Voorbeeldvragen: - Wat zijn aspecten waaraan gedacht moet worden bij het voeren van gesprekken met kinderen? - Welke methodes zijn gepast om in

	te zetten? - Wat zijn succesfactoren bij het gesprekken voeren met kinderen? - Wat zijn valkuilen bij het gesprekken voeren met kinderen? - Hoe kunnen deze valkuilen voorkomen / geminimaliseerd worden? - Hoe kan anonimiteit het beste worden ingebouwd?
Ruimte voor aantekeningen:	
Vragenlijst	• Inhoud • Uiterlijk • Afname • Valkuilen / succesfactoren • Doorvragen Voorbeeldvragen: • Wat is belangrijk bij het uiterlijk van de vragenlijst? • Wat is belangrijk bij de inhoud van de vragenlijst? • Wat zijn belemmeringen bij het uiterlijk / de inhoud van de vragenlijst? • Wat is belangrijk bij het afnemen van vragenlijsten bij kinderen? • Wat zijn valkuilen bij het afnemen van vragenlijsten bij kinderen en hoe kunnen deze voorkomen / geminimaliseerd worden? • Hoe kan anonimiteit het beste worden ingebouwd?
Ruimte voor aantekeningen:	

Afsluiten

- Samenvatten
- Toevoegingen/vragen?
- Vervolgstap uitleggen
- Bedanken
- Afscheid nemen

Bijlage 3: Observatieformulier

HOUDING

WEGKIJKEN	
BEWEGEN	
ONRUSTIG	
OOGCONTACT	
AFGELEID	
AANDACHTIG	
ANGSTIG	
ONTSPANNEN	

STEMGEBRUIK

OVERTUIGEND	
PRAAT TIMIDE	
TWIJFELACHTIG	
DUIDELIJK	
ZACHT	

INHOUDELIJK

PRAAT DOOR	
VERTELT OVER VADER	
VERTELT OVER	
ACTIVITEITEN	
AFWACHTEND	
GEEFT MENING	
ZOEKT BEVESTIGING	
STELT VRAGEN	

TAAL

KAN ZICH GOED UITEN	
HEEFT MOEITE MET UITEN	
SAMENHANGEND VERHAAL	
GEBRUIKT FANTASIE	

TIJD FMSS GEPRaat:

OVERIGE OBSERVATIES

EN OPMERKINGEN	

Bijlage 4: Ontwikkelingsfases

(Feldman, 2012)	Fysieke ontwikkeling	Cognitieve ontwikkeling	Sociale ontwikkeling / persoonlijkheids-ontwikkeling
Peuter- en kleutertijd (drie tot zes jaar)	Grove en fijne motoriek verbeteren snel. Kinderen kunnen nu taken uitvoeren zoals ballen gooien en vangen, rennen, met mes en vork eten en veters vastmaken. In deze fase worden ze ook links- of rechtshandig.	Kinderen gaan egocentrisch denken. Daarnaast ontwikkelen ze concentratie (focus op één aspect van een stimulus). Herinnering, aandachtsboog, en het vermogen tot symbolisch denken worden beter. Dit is het begin van intuïtief denken. De taalvaardigheid neemt snel toe.	Kinderen ontwikkelen een zelfbeeld. Daarbij is er in veel gevallen sprake van overschatting van zichzelf. Ook ontwikkelt er zich een raciale en genderidentiteit. Kinderen zien leeftijdsgenootjes meer als individu en zijn in staat om vriendschappen te sluiten. Dit op basis van vertrouwen en gemeenschappelijke interesses. Het morele besef is gebaseerd op regels en gericht op een systeem van beloning en straf. Daarnaast wordt spel meer constructief en samenwerkend, waarbij de sociale vaardigheden belangrijker worden.
Schooltijd (zes tot twaalf jaar)	Groei verloopt trager en spieren ontwikkelen zich verder. De grove en fijne motoriek blijven verbeteren.	Kinderen zetten logische operaties in bij problemen. Begrip van conservatie (veranderingen in vorm hebben niet per se invloed op hoeveelheid) en transformatie (objecten kunnen allerlei stadia doorlopen zonder te veranderen). Kinderen zijn nu in staat om te decentreren. Dit wil zeggen dat ze zaken vanuit verschillende invalshoeken kunnen bekijken. Geheugen verbeterd.	Zelfbesef ontwikkeld en eigenwaarde wordt meer gedifferentieerd, met daarbij het besef wat men wel en niet kan. Er wordt gebruik gemaakt van sociale vergelijking om iemands status en identiteit vast te stellen. Kinderen hebben het doel om respect van anderen te behouden bij het benaderen van sociale problemen. In deze fase ontstaan ook verschillen in vriendschapspatronen van jongens en van meisjes.
Adolescentie (12 tot 20 jaar)	Groeispurt van meisjes begint rond de tiende en die van jongens rond de twaalfde. Iets later start de puberteit. De primaire en secundaire geslachtskenmerken komen tot ontwikkeling.	Start van het abstract denken. Adolescenten zetten formele logica in om na te denken over problemen. Hier vindt ook de overgang plaats van absoluut denken naar relatief denken. Kinderen in deze leeftijdsgroep kunnen hypothetisch denken, gedachten monitoren door metacognitie en hun aandacht verdelen. Hier is er ontwikkeling van egocentrisme en zelfbewustzijn.	Zelfbeeld wordt meer vormgegeven, waarbij ook de percepties van anderen worden verwerkt. Het definiëren van de identiteit is een belangrijke opgave tijdens deze fase. Er is sprake van sociale vergelijking met leeftijdsgenootjes, peer pressure gaat een rol spelen en er is een zoektocht naar autonomie. Dit laatste levert soms conflicten op met ouders. Daarnaast gaat seksualiteit een rol spelen.

Bijlage 5: Vragen die problemen opleverden

Deel vragenlijst	Vraag	Moeilijk gevonden door
1.	Heb je een goede band met je vader ? Praat je wel eens over <u>gedachten</u> en <u>gevoelens</u> met je vader?	Kind 9, begreep niet wat er met de vraag bedoeld werd. Kind 9, Kind 10
2.	Mijn vader <u>respecteert</u> mijn gevoelens. Mijn vader accepteert mij zoals ik ben Mijn vader helpt mij om mezelf beter te begrijpen Als mijn vader ziet dat mij iets <u>dwarszit</u>, dan vraagt hij me erover	Kind 4, Kind 9 Kind 4, Kind 9, Kind 10 Kind 9 weet niet wat ze hierop zou moeten antwoorden. De vraag is moeilijk. Kind 4
5.	Ik hoor graag mijn vrienden hun mening als ik me zorgen maak over iets. Mijn vrienden <u>moedigen</u> me <u>aan</u> om over mijn problemen te praten Mijn vrienden <u>geven om</u> hoe ik me voel. Het lijkt alsof mijn vrienden vaak geïrriteerd met mij zijn zonder reden	Kind 9: <i>"hoe ze het hebben neergezet begrijp ik niet helemaal."</i> Kind 9 Kind 4: <i>"Uhm, dat ze bijvoorbeeld, ik maak er wat anders van, zo van ik wil een kauwgompje en dan gaan ze helemaal ja op zo'n manier van boos zo van geef mij kauwgom."</i> Kind 9. Vraag is ook onduidelijk voor haar Kind 9: vraag is onduidelijk
8.	Ik probeer aardig te zijn tegen anderen. <u>Ik houd rekening met hun gevoelens.</u> Ik ben <u>rusteloos</u>, ik kan niet lang stilzitten. Ik word erg boos en vaak <u>driftig</u>.	Kind 9, Kind 4 Kind 9, Kind 4, Kind 10

	Ik doe meestal wat me wordt <u>opgedragen</u>. Ik <u>pieker</u> veel. Ik help iemand die zich heeft <u>bezeerd, van streek</u> is of zich ziek voelt. Ik ben vaak ongelukkig, <u>in de put</u> of in tranen. Ik ben snel afgeleid. Ik vind het moeilijk om me te <u>concentreren</u>. Ik ben <u>zenuwachtig</u> in nieuwe situaties. Ik verlies makkelijk mijn <u>zelfvertrouwen</u>. Ik maak af waar ik mee bezig ben. Ik kan mijn aandacht er goed bijhouden.	Kind 9, Kind 4 Kind 9, Kind 10 Kind 4, Kind 9, Kind 10 Kind 9 Kind 9, Kind 10 Kind 10 Kind 10: zenuwachtig Kind 9: Zelfvertrouwen Kind 9: vraag is onduidelijk.
9.	<u>Over het algemeen</u> ben ik tevreden met mezelf. Ik heb het gevoel dat ik een aantal <u>goede kwaliteiten</u> heb. Ik ben <u>in staat</u> dingen even goed te doen als de meeste andere mensen. Ik heb het gevoel dat ik een <u>waardevol</u> iemand ben, minstens <u>evenwaardig</u> aan anderen. Ik neem <u>een positieve houding aan ten opzichte van mezelf</u>	Kind 4 Kind 4, Kind 9 Kind 9 Kind 4, Kind 9, Kind 10 Kind 4, Kind 9

Bijlage 6: Lijst met do's en don'ts

Do's

- Geef een duidelijke instructie
 - Aangeven dat er geen goed of fout is,
 - Aangeven dat ouder niet in problemen komt
 - Aangeven wat er verwacht wordt
 - Aangeven wat het doel is
 - Aangeven wat er met de informatie wordt gedaan
- Bouw een band op
 - Kind moet zich veilig voelen voor hij vrijuit gaat praten
 - Veilige sfeer creëren
 - Inleven in het kind dat het spannend en/of moeilijk kan zijn
 - Leer kind kennen
- Kennis krijgen van gezinsstructuur
 - Kan er over gevoelens gepraat worden door kind?
- Sluit aan bij de leeftijd → taalgebruik, vraagstelling en werkvormen
 - Bij jongere kinderen gebruik maken van creatieve werkvormen
O.a. zin aanvul test, Familie relations test, spel therapie, verschillende opdrachten uit het boek creatief communiceren met kinderen.
 - Sluit aan bij ontwikkeling van het kind
 - Signaleren van non-verbale cues
- Luister goed
- Signaleren als het niet gaat
- Samenwerkingsrelatie creëren

Don'ts

- Er van uit gaan dat het kind alles snapt
- Gevoelige informatie vragen zonder dat een band opgebouwd is
- Doorgaan terwijl kind duidelijk geïrriteerd is of het niet snapt
- Kind zien als lid van een groep, i.p.v. als individu
- Tegen een kind zeggen dat hij/zij overal antwoord op moet geven